

Bu proje Avrupa Birliği ve
Türkiye Cumhuriyeti tarafından
ortaklaşa finanse edilmektedir

"BİRLİKTE BAŞARIRIZ"

BÜTÜNLEŞTİRME
KAPSAMINDA
EĞİTİM
UYGULAMALARI
ÖĞRETMEN
KILAVUZ KİTABI

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ ve/veya ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

4

HAZİRAN 2013
ANKARA

CAPITA
INTERNATIONAL DEVELOPMENT

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ ve/ veya ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

4

İÇİNDEKİLER

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ ve/veya ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

ZİHİNSEL ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

YAYGIN GELİŞİMSEL BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

İŞİTME ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

GÖRME ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

FİZİKSEL ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

ÖZEL (ÜSTÜN) YETENEKLİ ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

DUYGU VE DAVRANIŞ SORUNLARI OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

DİL VE KONUŞMA BOZUKLUKLARI OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

*Tüm çocuklar
akranları ile aynı
ortamda sürekli
bir eğitimden
yararlanma
hakkına sahiptir.*

ZİHİNSEL ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

Zihinsel engeli olan çocukların bir kısmı okula başlamadan, bir kısmı ise okula başladıktan sonra fark edilirler. Çünkü bu çocukların bir kısmı okula başlamadan önce yaşlılarından çok fazla farklılık göstermezler. Bir kısmı ise doğum öncesi, doğum anı ya da doğumdan hemen sonra fark edilirler.

Geçmişte, uzunca bir süre zihinsel engeli olan öğrencilerin başarılı olamayacakları, eğitim alamayacakları yönünde olumsuz bir düşünce hâkim olmasına rağmen yapılan araştırmalar gerekli düzenlemeler yapıldığında öğrenebileceklerini, bir iş, meslek sahibi olabileceklerini göstermiştir. Gelişimsel açıdan bakıldığında, zihinsel engeli olan çocuklar da diğer çocuklar gibi tüm gelişim alanlarında belli gelişim basamaklarından geçerler. Ancak engel düzeylerine göre gelişim basamaklarına daha geç ulaşabilirler veya bazı basamaklara hiç ulaşamayabilirler. Zihinsel engelin etkisi en çok zihin gelişimi ve işlevlerinde kendini gösterir. Genel olarak zihinsel engel, öğrenme, dikkat, algılama, yaratıcılık, genelleme, problem çözme, sözel ve görsel bellekte tutma gibi özel işlevlerde yetersizlik olarak kendini gösterir. Öğrenme, bireyin çevresi ile etkileşime girmesi ve yaşantılar sonucu oluşan davranış değişiklikleridir. Bu öğrencilerde öğrenmeyi olumsuz yönde etkileyen etmenlerden birisi de dikkattir. Dikkatlerini odaklayacakları uyarıları belirlemede ve sürdürmede sorun yaşarlar. Dikkat sürelerinin sınırlı olması nedeniyle de uygun öğretim stratejileri kullanılmadığı da öğrenmede sorunlar yaşarlar. Bu öğrencilerin aynı zamanda kısa süreli bellek ve kısa süreli belleğe gelen bilgileri uzun süreli belleğe aktarmada da sorunları vardır. Bu öğrencilerdeki algılama ve kavrama sorunlarının varlığı ise akademik öğrenme alanlarının birçoğunda yer alan karmaşık bilgi ve becerileri, soyut kavramları öğrenmelerini zorlaştırır. Öğrenilenlerin genellemesi de zihinsel engeli olan çocukların yaşadığı önemli sorunlardan biridir. Düşük başarı ya da geçmişten getirdikleri başarısız yaşantılar ise yetersiz güdülenmeye neden olur.

Dil ve konuşma gelişimleri açısından bakıldığında pek çoğunda dil ve konuşma gecikmesi görülür. Bu nedenle alıcı ve ifade edici dil performansları akranları ile aynı düzeyde olmayabilir. Zihinsel engeline bağlı olarak ortaya çıkan anlama ve kavramadaki güçlükler öğrencinin sosyal ortamlarda uygun davranışları sergileme, sosyal kuralları öğrenme, anlama ve uygulamada sorunlar yaşamalarına neden olur.

Neler yapabiliriz?

- Öğretim ortamlarını öğrencinin gereksinimleri doğrultusunda uyarlayın. Örneğin, tahtayı ve oturma düzenini çocuğun bizi rahat görebileceği şekilde düzenleyebilirsiniz.

- Başarılı yaşantılar sağlayın.
- Küçük adımlarla öğretin (öğreteceğiniz bilgileri küçük parçalara bölün, becerileri basamaklandırın).
- İpuçlarını kullanın (fiziksel yardım, sözel yönergeler, model olma, işaret ipucu, jestsel ipuçları).
- Başarıları basamakları pekiştirin/ödüllendirin (sözel övgü, ayrıcalıklar tanıma, sevdiği bir etkinlik ile ilgilenmesine izin verme vb.) .
- Olabildiğince somut ve gerçek yaşantılar sağlayın.
- Dikkatini tekrar yaptığı işe ya da göreve yöneltmesini sağlayın. Birkaç basit işaret belirleyin. Dikkati dağıldığında onları kullanın. Masanın üzerine hafifçe vurmak, bir-iki kez el çırpıp işi işaret etmek gibi.
- Öğretim için hazırlıklı olun; öğretim sonunda hedefiniz ne, hangi basamağı öğreteceksiniz, hangi araç gereci kullanacaksınız, nasıl değerlendireceksiniz, uygun ipucu ya da öğretim stratejisi neler olacak, bunları önceden planlayın.
- Bu öğrenciler bir ya da iki tekrarda öğrenemeyebilirler, bunun için sık tekrarlara yer verin. Çocuğun bir önceki dersi hatırlayabilmesi için her dersin başında konuları kısaca tekrarlayın. Tekrarlar için aile ile işbirliği yapın.
- Genellemede sorun yaşayabileceklerinden başlangıçta hep aynı materyalle, aynı ortamda, aynı öğretmenle çalışmış olsa bile, belli düzeyde öğrenme gerçekleştikten sonra öğrencinin farklı materyaller, farklı ortam ve farklı öğretmen ya da arkadaşları ile beceriyi gerçekleştirmesini sağlayacak fırsatlar yaratin.
- Teknolojik ürünleri (bilgisayar, cep telefonu vb.) kullanmaya özen gösterin. Bu türdeki zihinsel yetersizliği olan bir çocukla bilgisayar kullanılarak yapılan bir çalışma, sonuçları açısından daha zevkli olup, başarı duygusuna yönelik olumlu bir katkı sunar ve hata yapma korkusunun önüne geçerek özgüven duygusunu artırır.
- Öğrencinin okul kurallarını öğrenmesi, sosyal yeterliklerinin geliştirilmesi için okul rehber öğretmeni, akranları, ailesi ve diğer öğretmenler işbirliği içerisinde çalışın ve bu konudaki hedefler öğrencinin BEP'ine yerleştirin.
- Çocuğun çalışma gruplarına katılımını destekleyin.
- Sınavlarda gereksinim doğrultusunda ek süre verin.
- Çocuk yazılı anlatımda güçlük yaşıyorsa kısa yanıtlı ve boşluk doldurmalı sınavları tercih edin. Matematik, fen ve teknoloji gibi derslerde sınav sonuçlarını değerlendirirken, yalnızca sonuca değil, yaptığı işlemlere de puan verin.
- Çocuğun ders sırasında konuyu anlayabilmesi için hesap makinesi, bilgisayar, cep telefonu vb. teknolojik aletleri kullanmasına olanak tanıyın.
- Sınav sonrasında zaman kaybetmeden çocuğa geri bildirim vermeye dikkat edin,
- Çocuğun başarılarını anında ödüllendirin.

ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

Öğrenme güçlüğü terimi, en azından ortalama zeka da bir öğrencinin okuma, yazma, dinleme, konuşma, muhakeme ve matematik gibi temel akademik becerileri edinmedeki ilk bakışta açıklanamayan güçlüklerini tanımlamak için kullanılır.

“Özel öğrenme güçlüğü” dinleme, düşünme, konuşma, okuma, yazma, harfleme ya da matematik hesapları yapmada kendini gösteren sözlü ya da yazılı dili anlama ve kullanmayı içeren temel psikolojik süreçlerin birinde ya da birkaçında bozukluk anlamına gelmektedir.

Bu terim algısal bozukluk, beyin zedelenmesi, minimal beyin disfonksiyonu, disleksi ve gelişimsel afazi gibi durumları da kapsar. Öğrenme güçlüğü görme ve işitme engeli, fiziksel ve zihinsel engeller ya da çevresel, kültürel veya ekonomik dezavantajların birincil sonucu olarak görülen öğrenme problemlerini kapsamaz.

Öğrenme güçlükleri okuma güçlükleri, okuduğunu anlama güçlükleri, yazma güçlükleri, matematik güçlüğü olarak ortaya çıkmaktadır.

Öğrenme Güçlükleri Olan Çocukların Yaşadıkları Temel Sorunlar;

- Dil Öğrenme Güçlükleri
- Algısal Problemler
 - İşitsel algı problemleri (işitsel ayırt etme ve işitsel bellek)
 - Görsel algı problemleri (görsel ayırt etme, şekil - zemin ayırt etme, görsel kapatma, uzamsal ilişkiler, nesne ve harf tanıma)
- Üst Bilişsel Yetersizlikler
- Sosyal Biliş ve Sosyal Becerilerdeki Yetersizlikler
- Dikkat Problemleri
- Motor Problemler

1. Okuma Güçlükleri

Sözcük Okuma ve Okuma Akıcılığındaki Güçlükler: Öğrenme güçlüğü çok heterojen bir yetersizlik grubudur. Çok farklı nedenlere bağlı olarak öğrenme güçlükleri yaşanabilir. Okuma güçlüğü yaşayan öğrenciler genel olarak okuma akıcılığına bakıldığında okuma akıcılığının önemli bir boyutu olan sözcük okuma ve okuduğunu anlama sorunları ile karşılaşmaktadır.

Disleksi: Nörolojik kökenli bir öğrenme güçlüğü olup, doğru ve/veya akıcı sözcük tanıma ve başarısız heceleme ve ses-bilgisel stratejiyi kullanarak sözcük

okuma becerilerindeki güçlüklerle nitelenir. Öğrencilerin yazı-birim-sesbirim ilişkisi kurarak okumada başarısız oldukları belirlenmiştir. Bu ilişkideki başarısızlık sözcüğün içindeki harflerin diziliş sırasını doğru bir şekilde kodlamalarını ve sözcüğü bütün halinde öğrenmelerini engeller.

2. Okuduğunu Anlama Güçlükleri: Sözcükleri doğru ve otomatik okuyamayan öğrencilerin okumada yaşadığı diğer sorun okuduğunu anlayamamalarıdır. Okuma güçlüğü olan çocukların, sözcük okumada, okuma akıcılığında yaşadıkları sorunlar okuduklarını anlamalarını zorlaştırmaktadır.

2. Yazma Güçlükleri

Oldukça karmaşık bir beceri olan yazma becerisi el yazısı, heceleme ve yazılı ifade bileşenlerini içermektedir. Yazmada güçlük yaşayan öğrenciler bu alanlardan birinde, ikisinde veya tamamında güçlükler yaşamaktadır.

El Yazısı: Harflerin okunaklı şekilde, uygun büyüklükte, büyük-küçük harfler orantılı olacak şekilde uygun eğimle, uygun boşluklar bırakılarak, ve satır çizgisi takip edilerek yazılması ile okunaklı bir el yazısı elde edilir. Ayrıca harflerin, sözcüklerin hatasız ve hızlı bir şekilde yazılmasıdır.

Heceleme: Yazılı mesajı tam ve doğru bir şekilde iletmek için dildeki sesleri, bu sesleri karşılıklı gelen harflerle eşleştirmeyi gerektiren yazma becerisidir. Bu beceride yaşanan sorunlar ortografik çözümleme, ses-bilgisel farkındalık, ses bilgisel çözümleme, işitsel belek, motor bellek ve sözcük bilgisi becerilerinde olan yetersizlikler ile açıklanabilir.

Yazılı İfade Becerisi: El yazısı ve hecelemenin kazanılmasıyla daha da gelişmekte, yaşıntı, düşünce ve bilgilerin yazı ile aktarılması olarak tanımlanmaktadır.

Öğrenme Güçlükleri Olan Öğrencilerin Yazma Becerisinde Yaşadıkları Sorunlar ve Disgrafi

El yazısında yaşanan güçlükler heceleme başarısını da etkilemektedir. Disgrafisi olan öğrenciler el yazısında olduğu gibi heceleme becerisinde de güçlükler yaşayabilmekte, bu da onların yazılı ifade becerilerini geliştirememelerine neden olmaktadır.

EL YAZISINDA YAŞANAN SORUNLAR

- Harfleri uygun biçim, eğim ve büyüklükte yazma sorunu,
- Büyük-küçük harfleri birbirine göre orantılı yazma sorunu,
- Satır çizgisini takipte zorluk,

HECELEME SORUNLARI

- Harf-hece atlama
- Harf-hece ekleme
- Harf değiştirme
- Harfleri ters yazma

*Öğretmen sınıfın
ihtiyacına ve
öğrencilerin
bireysel
farklılıklarına ve
ihtiyaçlarına göre
uygun ortam
düzenlemeleri
yapabilir.*

3. Matematik Öğrenme Güçlükleri /Diskalkuli

Alan yazında hesaplama güçlüğü, matematik öğrenme yetersizliği, matematik bozukluğu, sayı gerçekleri bozukluğu gibi isimlerle yer alan öğrencinin sayı ile ilgili kavram ve işlemleri öğrenmesini olumsuz yönde etkileyen özel öğrenme güçlüğüdür.

Çocuklar çok küçük yaşlardan başlayarak nesnelerin görünümünde sayısal farklılıkları kavrarlar. İki yaşından ilköğretime kadar, sayıları sayma, rakamların sırasını öğrenme ve her sayının bir defa sayıldığını, her türlü nesnenin bir araya gelip sayılabildiğini ve sıralama yapılabileceğini kavrarlar. Okul çağında matematik becerileri üzerine kurabileceği bir temele sahip olurlar.

Matematik güçlüklerinin erken çocukluk döneminde fark edilmesi problemlerin erken sayıda desteklenmesine, matematik becerileri için gereken hazırlık becerilerine sahip olmaları desteklenebilir.

Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrencilerle Çalışmanın Bazı Yolları

Okuduğunu anlama becerilerinin desteklenmesi için; aşağıda belirtilen okuma stratejilerini kullanın,

Okuma öncesinde; Amaç oluşturma, metni gözden geçirme,

Okuma sırasında; Okuduğunu anlamamanın izlenmesi, ön bilginin kullanılması, metnin hakkında tahmin yürütme, metnin netleştirilmesi, okuma hızının ayarlanması, metindeki önemli erlerin işaretlenmesi, belirginleştirilmesi ya da altının çizilmesi, not alma, zihninde canlandırma, metin yapısı bilgisinin kullanımı,

Okuma sonrasında; Metni tekrar okuma, metni özetleme, metindeki olayları sıralama, metinle ilgili soru üretme, metindeki soruları yanıtlama,

Okuduğunu anlama stratejilerinin öğretiminde dikkat etmeniz gerekenler;

- Çocuklara bu stratejileri ne zaman, nasıl kullanacaklarını açıkça anlatın.
- Model olun.
- Model olurken sesli düşünme tekniğini kullanın.
- Öğrencilere rehberlik edin, destek olun, işbirliğine dayalı fırsatlar tanıyın.
- Öğretim sırasında düzeltici geribildirim verin ve pekiştirme yapın.
- Öğrencinize stratejiyi/stratejileri bağımsız olarak kullanıncaya kadar azalan şekilde destek vermeye devam edin.
- Öğretmen yerine akranın model olarak kullanıldığı ve akranla işbirliğini ve etkileşimini benimseyen yaklaşımları deneyin.
- Akran destekli öğretimde de öğrencileri gözlemlemek ve geribildirim vermekten kaçınmayın.

Sözcük bilgisinin artırılması için; metni anlamayı kolaylaştırmak için sözcüklerin anlamlarını metin okumadan verin, sözcükleri cümle içinde kullanıdırın, sözcüğün tanımı, özellikleri, örnekleri, diğer sözcüklerle ilişkileri, eş ve zıt anlamlarını kapsayacak şekilde şematik olarak ve grafik düzenleyiciler kullanın, kitap okuma, öykü dinleme, bilgisayar kullanma gibi sözcüklerle tekrar bağlantı kurma ve karşılaştırmayı destekleyen etkinliklere yönlendirin.

Grafik Düzenleyicilerin Kullanılması: Grafik düzenleyicilerin öğretimde kullanılması özellikle okuma güçlükleri olan öğrencilerin metin yapılarını anlamalarını, öğrenmelerini ve metindeki bilgiyi hatırlamalarını kolaylaştırıcı bir yaklaşımdır.

Yazma becerilerinin öğretimi ve desteklenmesi için;

Yazma güçlüklerinin azaltılması için;

- Okulöncesi dönemde yoğurma-şekillendirme, takma-sökme, birleştirme-ayırma, boncuk dizme, makasla kesme, boyama yapma, kalem tutma (kalemi uygun tutmaya model olun, gerektiğinde ipucu ve geribildirim verin), nokta birleştirme gibi faaliyetlere önem verin,
- İlk harf öğretiminde yeni bir harf verilirken öğrencilere harfi gösterme, parmakla havada çizme, tahtada çizim yönünü gösterme, harfin nasıl çizildiğini anlatma tekniklerini özenle kullanın,
- Öğrencilerin yazmasını olumlu etkileyecek ergonomik düzenlemeleri göz önünde bulundurun,(masa-sandalye özellikleri- birbirlerine olan uyum ve uzaklığı vb.)
- Öğrencinin okunaklılık sorunlarının olması durumunda yazı yazarken kolun durumu, kol hareketlerinden nasıl destek alınması gerektiği, harf büyüklüklerinin ve şekillerinin nasıl olması gerektiği, kalem tutuş pozisyonunu öğrenci ile birlikte gözden geçirin,

Yazmada akıcılığın desteklenmesi için; performansa dayalı teknikler kullanın,

Performansa dayalı tekniklerin kullanımında öncelikle;

- Başlama düzeyi performansını belirleyin,
- Bir grafik üzerinde işaretleyerek mevcut performansını öğrencinize gösterin,
- Sonraki performans için öğrenci ile birlikte amaç belirleyin ve grafik üzerinde hedefi de işaretleyin,
- Yeni değerlendirme sonunda öğrenciye yazma hızında artış olup olmadığı, olduyrsa ne kadar olduğunu söyleyin, grafiğe işaretleyin ve öğrencinize gösterin, Öğrenciniz belirlenen amaca ulaştıysa ödüllendirin,

- İlkokulun ilk yıllarında yakın ve uzak mesafeden bakarak yazma, dikte çalışmalarına sıklıkla yer verin.
- Öğrencinizin defterlerini, yazılı ürünlerini gözden geçirin, okunaklılık ve heceleme hatalarını belirleyin, çünkü erken belirleme ve müdahale olası yazılı ifade güçlüklerini azaltacaktır.
- Yazılı metinlerde dilbilgisi hatalarının çok fazla üzerinde durulması onların kendilerini ifade etme ve yaratıcı düşünme becerilerini olumsuz etkileye-bilmektedir. Öğrencilere kendini değerlendirme stratejilerini öğretmeniz onlara kendi gelişimlerini takip edebilme fırsatı verecektir.
- Yazma becerilerini Türkçe dersi ile sınırlı bırakmayın, öğrencilere diğer derslerde de öğrendiklerini yazılı ifade fırsatı verin.
- Yazma ödevleri için yeterli süre verin, böylelikle öğrenciler planlama, taslak oluşturma, gözden geçirme, kontrol etme aşamaları için yeterli zamana sahip olabilecek ve gerektiğinde bu aşamaları tekrar edebilecektir.

Ayrıca genel olarak yapabilecekleriniz;

- Başarabileceği ödevler verin, başarılı yaşantılar sağlayın.
- Öğrencinin güçlü yanlarını belirleyin ve bu yönünü destekleyin. Zayıf yönünü geliştirici etkinlikleri ve fırsatları artırın.
- Aileyle işbirliği içinde olun.
- Dersleri birçok kısa aktivite içerecek şekilde planlayın. Sınıfta yürütülen etkinliklere aktif katılımını sağlayın. Görev ve sorumluluklar verin ve onları yapmasını izleyin ve yapması için cesaretlendirin. Küçük gruplarla çalışırken öğrenme güçlüğü olan öğrencinin belirli bir rolü olmasını ve diğer öğrencilere katılması için teşvik edilmesini sağlayın.
- Basit, kısa ve net öğretmen yönergeleri kullanın. Her zaman konuları açık bir şekilde açıklayın ve öğrencinin söylediklerinizi takip edip etmediğini kontrol edin.
- Öğretiminizi çok duyuya hitap edecek şekilde planlayın ve sunun (Örneğin Powerpoint sunusu, sesli anlatım ve canlandırma gibi sunum biçimlerini bir arada kullanın)
- Güvenini artırıcı ve teşvik edici davranın, küçük başarıları ödüllendirin.
- Hiperaktivitesi varsa ön sıralara oturtun. Sizin kontrolünüzde kalkmasına izin verin, bunu kalk bir dolaş şeklinde değilse bile hareket etmesini sağlayacak küçük görevler vererek sağlayın.
- Teknolojiyi kullanın bilgisayarla yazmasına ve ses kayıtları yapıp tekrar dinlemesine izin verin.
- Sosyal beceri yetersizlikleri varsa, sosyal becerilerin öğretimini planlayın ve öğretin.

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ ve/veya ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

- Yaramaz, tembel, dikkatsiz gibi etiketlemelerden kaçının.
- Öğrencinin nelere ilgi duyduğunu ve hangi konularda iyi olduğunu öğrenin ve bunlar üzerinde çalışın.
- Öğrenme güçlüğü olan öğrenciye bireysel ihtiyaçlarına uygun materyal sağlandığından emin olarak farklı öğretim yolları araştırın. Daha kolay bir dil kullanılan, belirli bir konu üzerine özel bir çalışma sayfası hazırlayın fakat bu 6. Sınıfa giden ve öğrenme güçlüğü olan bir öğrenciye 2. Sınıf kitabı vermek anlamına gelmemektedir.
- Çeşitli materyaller kullanarak öğrenimi mümkün olduğunca uygulamalı hale getirin (yazmanın yanı sıra görsel ve konuşma şeklinde)
- Öğrenci konuları hatırlamakta güçlük çektiğinde, hatırlamalarına yardımcı olabilecek basit stratejiler yaratmaları için onlarla birlikte çalışın.
- Öğrenmenin küçük, elde edilebilir birimlere ayrılması gerekebileceğini göz önünde bulundurun ve tekrarlama ve destek için zaman ayırın.
- Sınıftaki bütün öğrencilerin yardım istemesini teşvik edin, böylece bu başarısızlık işareti olarak değil, öğrenmenin önemli bir parçası olarak görülecektir.

Destekleyici teknolojiler kullanın.

Öğrenme güçlükleri olan bir öğrenci için bilgisayar kullanmak oldukça faydalı olabilir. Özellikle öğrenme güçlükleri olan öğrenciler için tasarlanmış bilgisayar programlarını inceleyin. Öğrenme güçlüğü olan daha büyük yaştaki öğrenciler genellikle cep telefonu kullanma konusunda oldukça becerikli hale gelebilirler ve bu öğrencilerin çoğu okumada ve yazmada önemli sorunları olsa da mesaj atabilirler.

CAN DÜNDAR'dan

"Her şey ben ilkokula yazıldıktan sonra başladı. Bir akşam evde ders çalışırken annemin bana tuhaf baktığını fark ettim. Yazdıklarımı dikkatle inceledikten sonra mırıldandı. Az sonra elinde düz beyaz bir kağıtla çıkageldi.

"Bir ağaç çiz" dedi, bana.

Çizdim. Önce köklerini, sonra aşağıdan yukarıya doğru gövdesini ve daha sonra dallarını ve yapraklarını... ben çizirken annem "Allah Allah" diye söyleniyordu. Sonra kendisi bir tane çizdi. Önce kalın bir gövde, sonra dallar ve yapraklar, en son kökler... Ne fark eder ki?..

Sonra yazı yazdırdı. Yazdım. Hemen yanına kendisi yazdı. Baktım B'leri, D'leri, N'leri benimkilere benzemiyor. Onunkiler ters.

Sabah ayakkabılarımı bağlarken (ben hala bağlayamıyordum)

- "Öğretmenin bu yazdıklarına bir şey demiyor mu? diye sordu. Zaman zaman bana kızdığını söyledim. Tahta da yazılanları deftere geçirirken zorlandığımı, gecikince de "Tembel" diye fırça yediğimi anlattım.

"Niye zorlanıyorsun?" diye sordu annem.

"Çünkü tahta da yazılanlar da senin gibi..." dedim. "Ters aynı..."

Öyleydi gerçekten de, benim "ev" diye yazdığımı sınıftakiler "ve" diye okuyorlardı. N'leri, P'leri, K'ları ters yazıyorlardı. Herkesin sağ bildiği benim solumdu. Tahtadakileri defterime geçirirken düzeltmeye çalışıyordum. O yüzden gecikiyordum.

O gün öğleden sonra annem okula geldi. Öğretmenle bir şeyler konuştu. Ertesi günde kapısında "Davranış Bilimleri Enstitüsü" yazan bir yere götürdü.

"Bak bu abla doktor. Seninle biraz konuşacak" dedi. Güler yüzlü bir abla adını söyleyip tokalaşmak için elini uzattı. Uzattığı eli tersti. Tokalaşamadık. Sonra o da bir şeyler yazıp çizmemi istedi. Bunun çocuklarda çok sık rastlanan bir sorun olduğunu söyledi. O sözcüğü ilk kez orada duydum.... DİSLEKSİ....

Doktor dönüp arkasındaki dosyalardan bir kağıt çıkardı.

- "Bu çizimler ve yanındaki notlar Leonardo da Vinci'ye ait" dedi. Yazılar bana çok tanıdık geldi. Benim gibi düz yazan birini bulmuştum işte. Sonra masanın üstündeki aynayı elindeki kağıda tutup bize gösterdi. Annem hayretler içinde kaldı. Notlar onların diline tercüme edilmişti sanki. Ayna bir şifre çözücü gibi düzeltmişti yazıları... doktor abla bunun bir hastalık değil, bazı çocuklar da rastlanan türden bir bozukluk olduğunu anlattı uzun uzun. Disleksilerin bazı harfleri ve sayıları ters yazdıklarını, ancak bunun bir zeka eksikliğinden kaynaklanmadığını, hatta tersine, disleksil çocukların çoğunda üstün zeka saptandığını söyledi.

Edison'un, John Lennon'ın, Michelangelo'nun, Steven Spielberg'in, Prens Charles'ın, J.F. Kennedy'nin disleksil olduklarından söz etti. Yine bir disleksil

olan Einstein'ın okumayı 9 yaşında söktüğünü ve normal okulda başarılı olamayınca da babası tarafından askeri okula yazdırıldığını anlattı.

- " Bu saydığım isimlerin hepsi birer dahi idi. Bize göre ters yazmalarına itiraz edilmediği, tersine hoşgörü ile bakıldığı için dehalarını kanıtlayabildiler." dedi. Çıktığımızda hastalığımı sevmeye başlamıştım. Yanılmamıştım işte. Ben değildim ters yazan onlardı.... farklılığımdan utanmamaya başladım. Ertesi gün okula cebimde bir ayna ile gittim. Ayna benim tercümanım olmuştu adeta. Yazdıklarımı onların diline çeviriyordu. Onların yazdıklarını da benim için düzeltiyordu.

Ancak o gün resim dersinde koptu kıyamet. Öğretmen hepimizden bayrak çizmemizi istemişti. Bir ay yıldız çizip, boyayacak ve sıramızın üzerine asacaktık. Önce yıldız çizip, yanına bir hilal kondurdum. Sonra öğretmen tepemde bitti.

"Bu hilal ters" dedi.

"Hayır, düz" dedim. Kağıdı önümden çekip, sınıfa gösterdi.

"Sizce bu hilal ters mi, düz mü?" diye sordu. Çocuklar hep bir ağızdan " ters, ters" diye bağırmaya başladılar. Öğretmen tahtaya kalkıp doğrusunu çizmemi istedi. Kalktım, çizdim. Sınıf katıla katıla gülüyordu. Öğretmen "bak yine ters yazıyor" diye bağırды. "Sen benimle alay mı ediyorsun? Bu ülkenin bayrağını ters çizemezsin herkes gibi çezeceksin" diye gürledi. Korkarak cebimden aynamı çıkardım. Tahtaya doğru tutup bakmalarını istedim. Aynaya yansıyan görüntü tam onların çizdiği gibiydi. Tersti. Aldırmadılar... hem alay ediyor, hem öfkeyle "Düz çiz... düz çiz" diyordu. Öğretmen, elimi avuçlarının içine aldı ve zorla bana ters bir hilal çizdirdi. Sınıfa döndü "Şimdi düz mü?" diye sordu. Herkes hep bir ağızdan düz dedi. "Haydi şimdi yerine" dedi öğretmen. İşte ben de terstim artık. Sırama doğru yürürken ensemde öğretmenin sinirli ses dalgalarını hissettim. " Sözümlü dinlerseniz, yarın hepiniz birer Leonardo olabilirsiniz" diyordu. Güldüm. Oturduğumda ay, tahtadan ters ters bana bakıyordu.

YAYGIN GELİŞİMSEL BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

Yaygın gelişimsel bozukluklar(YGB), otizm spektrum bozukluklarıyla eşanlamlı olup, ileri düzeyde ve karmaşık bir gelişimsel engel grubudur. Yaygın gelişimsel bozukluklar; (i) sosyal etkileşim sorunları, (ii) iletişim sorunları ve (iii) sınırlı/yinelenen ilgi ve davranışlarla kendini gösteren bir engeldir. Bu engel türünün görülme sıklığı son yıllarda 1/88 olarak belirtilmektedir. Bu oldukça ciddi bir rakamdır. Yaygınlığına bakıldığında erkeklerde kızlardan dört kat fazladır.

Yaygın gelişimsel bozukluklar (YGB), sosyalleşme ve iletişim gibi çoklu temel fonksiyonların gelişmesinde gecikmeleri de içeren bir spektrum bozukluğudur. Bu grupta yer alan en çok bilinen yaygın gelişimsel bozukluk otizmdir. Bu yelpazede yer alan diğer bozukluklar, Rett Sendromu, Çocukluğun Dezintegratif Bozukluğu, Asperger Sendromu ve Başka Türü Adlandırılmayan Bozukluk (Atipik Otizm)'tur. YGB'li bireylerin erken çocukluk döneminden başlayarak yetişkinlik dönemindeki iş ve mesleki eğitim programları da dâhil olmak üzere yaşam boyu süren kaliteli ve nitelikli bir özel eğitim hizmeti almaları, bozukluğun türüne, derecesine, bireyin yaşına ve özelliklerine, ihtiyaçlarına göre işlevsel olarak planlanmış eğitim programlarının sayısının artırılması, çeşitlendirilmesi ile mümkün olabilmektedir.

*Amacımız
öğrencimizi
yapacağımız
düzenleme ve
uyarlamalarla
okula, sınıfa,
topluma
bütünleştirmek
olmalıdır.*

1. Otizm

Otizm, yaşamın erken dönemlerinde başlayan ve yaşam boyu süren, sosyal ilişkiler, iletişim, davranış ve bilişsel gelişmede gecikme ve sapma gibi özellikler gösteren nöropsikiyatrik bir bozukluk olarak kabul edilmektedir. Yaygın gelişimsel bozuklukların en iyi bilineni otizm (İnfanıl otizm olarak da bilinir.) olup karşılıklı sosyal etkileşimde, sözel iletişimde bozukluklar ve basmakalıp stereotipik davranış örüntüsü ile karakterizedir. İnfanıl otizm kavramı ilk kez Leo Kanner tarafından 1943 yılında tıp literatürüne kazandırılmış ve 1980'e kadar bu terim kullanılmıştır.

Otizm terimi, zaman içinde yerini, otizm spektrum bozuklukları (ASD-Autism Spectrum Disorders) terimine bırakmıştır. Otizm spektrum bozuklukları, yaygın gelişimsel bozukluklarla (Pervasive Developmental Disorders-PDD) eş anlamlı olup ileri düzeyde ve karmaşık bir gelişimsel yetersizlik anlamında kullanılmaktadır. Otizm ise bu sınıflandırma altında yer alan kategorilerden yalnızca biridir.

Otizm spektrum bozukluğunun nörolojik nedenlerden kaynaklandığı sanılmaktadır. Otizm spektrum bozukluğu tanıılı bireylerin önemli bir bölümünde (yaklaşık %35), beyindeki anormal elektrik hareketlerine bağlı olarak nöbet, istemsiz hareketler, bilinç yitimi vb. nörolojik sorunlar da görülebilir. Otizm spektrum bozukluğu bir ruh hastalığı değildir, ancak belirtileri bazı ruh hastalıklarını çağrıştırabilir. Yapılan bilimsel araştırmalar, otizm spektrum bozukluğunun çocuk yetiştirme özellikleriyle ya da ailenin sosyoekonomik özellikleriyle ilişkisi olmadığını göstermiştir.

Otizm spektrum bozukluğunun kalıtsal olabileceği yönünde bulgular vardır, ancak buna yol açan gen ya da genler henüz bulunmuş değildir. Sanıldığı gibi aksine, otizm spektrum bozukluğu tanıılı bireylerin çoğunda, farklı düzeylerde zekâ geriliği görülür. Ayrıca, zekâ testlerinde belli alanlar, diğer alanlara kıyasla çok daha geri çıkabilir. Otizm spektrum bozukluğu tanıılı bireylerin pek azında (yaklaşık %10), çok güçlü bellek, müzik yeteneği vb. üstün özelliklere rastlanır.

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından 2000 yılında yayımlanmış olan DSM-IV-TR (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı) kılavuzuna göre yaygın gelişimsel bozukluklar içinde yer alan otizm tanısının konulabilmesi için aşağıda sıralanan belirtilerden en az altısının görülmesi gerekir. Ayrıca, bu belirtilerden en az ikisinin sosyal etkileşim sorunları kategorisinden, en az birer tanesinin ise diğer iki kategoriden (iletişim sorunları ve sınırlı/yinelenen ilgi ve davranışlar) olması şarttır. Bu belirtilerden en az birinin 36 aydan önce ortaya çıkmış olması da bir diğer koşuldur. Otizm spektrum bozukluğu şemsiyesi altında yer alan diğer kategoriler için daha farklı ölçütler söz konusudur. Aşağıda, her bir belirtiyeye ilişkin ayrıntılar yer almaktadır:

a. Sosyal Etkileşim Sorunları

Sosyal etkileşim için gerekli sözel olmayan davranışlarda yetersizlik

- Sıra dışı göz kontağı özellikleri: Göz kontağı hiç kurmamak, çok kısa süreli kurmak ya da alışılmadık biçimde kurmak. Örneğin, birden bire gözlerini

karşısındakinin gözlerine dikmek ve kaçırmak gibi.

- Jest ve mimik kullanımında sınırlılık: Konuşurken çok az jest ve mimik kullanmak.
- Başkalarına yaklaşımda sıra dışı özellikler: Sosyal ortamların gerektirdiği mesafeyi ayarlayamamak: Başkalarına fazla yakın ya da uzak durmak.
- Ses kullanımında sıra dışılık: Konuşurken alışılmadık ses kalitesi ve vurgu özellikleri göstermek.

Yaşa uygun akran ilişkileri geliştirememek

- Arkadaşlık kurmakta zorlanmak: Çok az sayıda arkadaşına sahip olmak ya da hiç arkadaş edinememek.
- Akranlarla etkileşimde bulunmamak: Kendi yaşlılarıyla oynamada, konuşmada vb. çok isteksiz davranmak. Örneğin, yalnızca kendisinden çok küçük ya da büyük kişilerle etkileşimde bulunmak.
- Yalnızca özel ilgilere dayalı ilişkiler geliştirmek: Belli kişilerle, yalnızca belli ilgilere dayalı olarak (favori konularda) etkileşimde bulunmak.
- Grup içinde etkileşimde bulunurken zorlanmak: İş birliğine dayalı oyunların kurallarına uymakta zorlanmak.

Başkalarıyla zevk, başarı ya da ilgi paylaşımında sınırlılık

- Yalnız olmayı tercih etmek: Başkalarının, genellikle aile üyeleriyle ya da arkadaşlarıyla birlikte yaptığı pek çok şeyi (TV izlemek, yemek yemek, oyun oynamak vb.) yalnız başına yapmayı yeğlemek.
- Belli olay ya da durumlara başkalarının dikkatini çekme çabası göstermemek. Örneğin; şaşırtıcı bir durum karşısında başkalarına işaret etmemek, bir şey başardığında başkalarıyla paylaşmamak vb.
- Sözel övgü karşısında tepki vermemek: Başkalarının kendisine yönelttiği övgü sözleri ya da sözel onaylamalar karşısında çok az tepki vermek ya da hiç tepki vermemek. Örneğin, hoşnutluk belirtisi göstermemek.

Sosyal-duygusal davranışlarda sınırlılık

- Başkalarının ilgisi karşısında tepkisiz kalmak: Birileri kendisine seslendiğinde ya da kendisiyle etkileşmek istediğinde tepki vermemek, duymuyormuş ya da fark etmiyormuş gibi davranmak.
- Başkalarının yaptıklarına karşı ilgisizlik: Ortama birinin girmesi, ortamdan birinin çıkması, birinin konuşmaya başlaması gibi başka çocukların çok ilgisini çeken bazı olaylar karşısında ilgisiz kalmak; böyle durumlarda, gülümseme gibi hoşnutluk ya da ağlama gibi hoşnutsuzluk ifadeleri göstermemek.
- Başkalarının duygularını anlamada yetersizlik: Üzülen, ağlayan, kızan, sevinen vb. kişiler karşısında duyarsız davranmak. Örneğin, üzgün birini rahatlatma çabası göstermemek.

b. İletişim Sorunları

Dil gelişiminde gecikme

- İki yaşından büyük olup da tek bir sözcük bile söylememek.
- Üç yaşından büyük olup da iki sözcüklük basit ifadeler ('Baba git' vb.) kullanmamak.

- Konuşmaya başladıktan sonra basit bir dil bilgisi yapısı kullanmak ya da belli yanlışları tekrarlamaya devam etmek.

Karşılıklı konuşmada zorluk

- Karşılıklı konuşma başlatmada, sürdürmede ve sonlandırmada önemli sorunlar göstermek: Örneğin; bir kez konuşmaya başlayınca konuşmayı uzun bir monolog şeklinde sürdürmek ve karşısındakilerin yorumlarını göz ardı etmek.
- Konuşma konularında seçicilik: Kendi favori konuları dışındaki konularda çok zor ve isteksiz olarak konuşmak.
- **Sıra dışı ya da yinelenen dil kullanmak**
- Başkalarının kendisine söylediklerini tekrarlamak.
- Televizyondan duyduklarını ya da kitaplardan okuduklarını, ilişkisiz zamanlarda ve bağlam dışı olarak yinelenmek.
- Kendisinin uydurduğu ya da yalnızca kendisine anlam ifade eden sözleri tekrarlamak.
- Aşırı resmî ve didaktik konuşma özellikleri göstermek.
- **Gelişimsel düzeye uygun olmayan oyun**
- Senaryolu oyunlarda sınırlılık: Oyuncaklarla evcilik, okulculuk, doktorculuk vb. hayali oyunlar oynamamak.
- Sembolik oyunlarda sınırlılık: Bir nesneyi başka bir nesne olarak (küpü mikrofona olarak vb.) kullanarak oyun oynamamak.
- Oyuncaklarla alışılmadık biçimlerde oynamak. Örneğin; topu zıplatmak yerine sürekli olarak bir eliyle vurmak, legoları birbirine takıp bir şeyler yapmak yerine sıraya dizmek vb.
- Sosyal oyunlara ilgisizlik: Küçük yaşlardayken, 'ce-e' vb. sosyal oyunlara karşı ilgi göstermemek.

c. Sınırlı/Tekrarlayıcı İlgi ve Davranışlar

Sınırlı alanda, yoğun ve sıra dışı ilgilere sahip olmak

- İlgi takıntıları: Bazı konulara karşı aşırı ilgi duymak ve başka konuları dışlayarak sürekli o konularla ilgili konuşmak, okumak, ilgilenmek vb. istemek.
- Bazı sıra dışı konulara aşırı ilgi duymak. Örneğin; astrofizik, uçak kazaları ya da sulama sistemleri.
- İlgi duyduğu konularla ilgili ince ayrıntıları anımsamak: Kendi favori konularındaki en ince ayrıntıları bile ezbere bilmek.

Belli düzen ve rutinelere ilişkin aşırı ısrarcılık

- Belli etkinlikleri her zaman belli bir sırayla yapmak istemek: Örneğin, arabanın kapılarını hep aynı sırayla kapatmak.
- Günlük rutinlerde değişiklik olmamasını istemek. Örneğin; eve gelirken hep aynı güzergahı izlemek ya da eve geldiğinde önce televizyonu açıp sonra tuvalete gitmek.

- Günlük yaşamdaki değişiklikler karşısında aşırı tepki göstermek: En ufak bir değişiklik karşısında aşırı kaygılanmak ya da öfke nöbeti yaşamak.
- Değişiklikleri daha kolay kabullenebilmek için meydana gelecek değişikliklerle ilgili önceden bilgi sahibi olmaya gereksinim duymak.

Tekrarlayıcı (kendini uyarıcı) davranışlar

- Sıra dışı beden hareketleri: Parmak ucunda yürümek, çok yavaş yürümek, kendi ekseninde dönmek, durduğu yerde sallanmak, farklı bir beden duruşuna sahip olmak vb.
- Sıra dışı el hareketleri: Ellerini sallamak, parmaklarını gözlerinin önünde hareket ettirmek, ellerini farklı biçimlerde tutmak vb.

Nesnelerle ilgili sıra dışı ilgiler ve takıntılar

- Nesneleri sıra dışı amaçlarla kullanmak: Örneğin, oyuncak arabanın tekerleklerini çevirmek ya da oyuncak bebeğin gözlerini açıp kapamak vb. davranışları tekrar tekrar yapmak.
- Nesnelerin duyuşal özellikleriyle aşırı ilgilenmek: Örneğin, eline aldığı her nesneyi koklamak ya da gözlerinin önünde tutarak ve evirip çevirerek incelemek.
- Hareket eden nesnelere aşırı ilgi göstermek: Örneğin; tekerlek ya da pervane gibi dönen nesnelere, akan su ya da yanıp sönen ışık gibi hızlı hareket eden görüntülere uzun sürelerle bakmak.
- Nesne takıntıları: Bazı sıra dışı nesneleri (bir silgi ya da küçük bir zincir parçası vb.) elinden bırakmak ya da gözünün önünden ayırmak istememek.

2. Rett Sendromu (RS)

Rett Sendromu (RS), dünyada çeşitli ırklarda ve etnik gruplarda, özellikle kız çocuklarında görülen nörolojik bir rahatsızlıktır. Bu sendromun, erkeklerde de görülebileceği bilinmektedir, fakat erkeklerde görüldüğünde bu bebeklerde genellikle düşük, doğum anında ölüm veya anne karnında erken ölüm gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

RS'li çocuklar, 6-18 aylık olana kadar normal veya normale yakın bir gelişim gösterirler. Bu süreden sonra çocuk, geçici durgunluk veya gerileme sürecine girer, iletişim kurma becerisini yitirir ve ellerini birbirine kenetler. Hemen ardından stereotipik el hareketleri, yürüyüş bozuklukları ve kafa gelişiminde gözle görülebilir bir yavaşlama ortaya çıkar. Nöbet geçirme, uyanırken düzensiz soluk alıp verme gibi problemlerle de karşılaşılabilir.

Rett Sendromu'nun, otizm, beyin felci veya spesifik olmayan gelişme bozukluklarında olduğu gibi teşhisi çok zordur. Dünyada, çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalara göre her 23 binde 1 doğumdan, 10 binde 1 doğuma kadar ulaşan oranlarda RS'li kız çocuğu doğmaktadır.

Bazı çocuklar konuşma kabiliyetlerini yitirmeden önce tek tek kelimeler kullanmaya ve kelime kombinasyonları yapmaya başlayabilirler. RS'in şiddetinin bütün hastalar için zor olduğunu tahmin etmek zor değildir. Gözün sabit bakışı ve konuşma kabiliyeti de dâhil tüm vücut hareketlerine etki ederek çocuğun kontrollü şekilde hareket etmesini zorlaştırır. Apraxia ve sözel iletişim becerisinin eksikliği nedeniyle, zekânın doğruyu tayin etmesi de zorlaşır. Çoğu geleneksel test metotları, ellerin kullanımına ve/veya sözel iletişime gereksinim duyan bu durum RS'li bir çocuk için belki de imkânsızdır.

*Tüm çocuklar
akranları ile aynı
ortamda sürekli
bir eğitimden
yararlanma
hakkına sahiptir.*

RS'te büyüme genellikle yavaştır, birçok RS'li kadın yaşına göre oldukça küçük görünmektedir. Yapılan çalışmalar, doymak bilmez bir iştahları varmış gibi görülmelerine rağmen birçoğunun orta dereceden üst sınıra kadar değişebilen oranlarda yetersiz beslenme problemi ile karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Buna; yutma zorluğu, yetersiz besin girişi, enerjinin dengesiz harcanması veya vücudun besleyici gıdalardan yeteri kadar yararlanamaması gibi problemler neden olmaktadır. Bu gibi durumlarda, kilo almasına ve boyunun uzamasına yardımcı olacak, dikkatini ve etkileşimini geliştirecek tamamlayıcı bir beslenme programı uygulanmalıdır.

Bütün bu zorluklara rağmen, Rett Sendrom'lu bir hasta orta yaşlarına, hatta daha ileri yaşlara kadar öğrenmeye devam edebilir, ailesi ve arkadaşlarıyla iyi vakit geçirebilir. Bütün duygular hakkında tecrübe sahibidirler, evde veya topluluk arasında sosyal, eğitim veya eğlence amaçlı aktivitelere katıldıklarında, hoş ve çekici kişiliklerini gösterirler.

3. Çocukluğun Dezintegratif Bozukluğu

Çocukluğun dezintegratif bozukluğu olan çocuklarda doğumdan itibaren en az iki yıl tamamen normal gelişim kaydedilir. Belirtiler sıklıkla 3-4 yaş arası görülmeye başlar. Bu tanıyı koyabilmek için belirtilerin 10 yaştan önce gelişmiş olması gerekir. Ağır mental retardasyonla ve ilerleyici çocuk nörolojisi hastalıkları ile birlikte görülmektedir. Ayrıca epilepsiye rastlama olasılığı da sıktır. Başlangıç ani veya dereceli olabilir. İlk bulgular, aktivitede artış, huzursuzluk ve anksiyetedir. Daha sonra konuşma ve diğer yetilerde kayıplar kaydedilir, klinik tablo platoya erişir ve sonraki gelişim sınırlı olabilir. Eğer ilerleyici bir nörolojik bozukluğun sonucu olarak ortaya çıkıyorsa klinik tablo kötüleşme hatta ölümle sonuçlanabilir.

Öncesinde normal işlev gören çocuğun 3-4 yaşlarında başlayan zekâ, dil ve sosyal işlevlerinde birkaç ay içinde gelişen deteryasyon (yıkım)'dur. Tahminen otistik bozuklukların 10'da biri sıklıkta gözlenir. Erkek/kız oranı 4-8/1'dir. Sebebi bilinmemektedir. Çeşitli metabolik hastalıklarla birlikte bulunabilmektedir. Tanı ölçütleri şunlardır:

- A. Doğumdan sonraki iki yıl içinde yaşına uygun sözel ve sözel olmayan iletişim, toplumsal ilişkiler, oyunlar ve uyumsal davranışların olması ile kendini belli eden görünüşte normal bir gelişmenin olması
- B. Aşağıdakilerden en az iki alanda daha önce edinilmiş olan becerilerin (10 yaşından önce) klinik olarak önemli ölçüde yitirilmesi. Bunlar: Sözel anlatım ya da dili algılama, Toplumsal beceriler ya da uyumsal davranış, Bağırsak ya da mesane kontrolü, Oyun, Motor beceriler.
- C. Aşağıdakilerden en az iki alanda olağan dışı bir işlevselliğin olması:
 - 1. Toplumsal etkileşimde nitel bir bozulma (sözel olmayan davranışlarda bozulma, yaşıtlarıyla ilişki kuramama, toplumsal ya da duygusal karşılıklar verememe vb.)
 - 2. İletişimde nitel bozukluklar (konuşulan dilin gelişiminde gecikme olması)

ya da hiç gelişmemiş olması, bir söyleyişi başlatamama ya da sürdürmede, dilin basmakalıp ve yineleyici bir biçimde kullanılması, çeşitli imgesel oyunlar oynamama vb.)

3. Motor basmakalıp davranışlar ve mannerizmler de içinde olmak üzere davranış, ilgi ve etkinliklerde sınırlı, basmakalıp ve yineleyici örüntülerin olması

4. Asperger Bozukluğu

Asperger Sendromu'nda, tipik olarak otizmli bireylerde görülen sosyal ilişki ve iletişim sorunlarının yanı sıra sınırlı ilgi alanı görülür. Çok sınırlı konularda ve dar çerçeveli alanlarda derin bilgilere sahiptirler, bu nedenle bu çocuklara "küçük profesör" yakıştırması yapılır. Otizmden farklı olarak zamanında konuşmaya başlarlar; aşırı bilgiçlik ve el becerilerinde özel sorunlar görülür. Bu çocuklar normal veya üstün zekâyâ sahiptirler. Mekanik oyuncaklara çok düşkündürler ve ilgi alanı sınırlı olan insanlarla daha iyi yakınlık kurarlar. Amaçsızca birtakım nesneleri toplayabilirler, öz bakım sorunları yoktur. Erişkinlikte ise kurallara sıkıca bağlı, soğuk ve mesafeli insanlar olarak tanınırlar. Bu bireylerin sosyal hayatında, genelde bir tane çok yakın arkadaşları vardır ve bu kişinin de sıklıkla dar, kısıtlı ilgi alanı vardır. Duygusal hayatında hep akılcı ve heyecansız yorumlamalara sahiptir, davranış sorunları görülebilir, jest, mimik ve vücut dilini kullanmada sorunları vardır. Bu sendromda genetik geçiş sıklıkla baba ve oğul arasında kurulur.

Otizm ve Asperger Sendromu birbirine dönüşebilir bir nitelik taşır. Asperger Sendromu'nun klinik özellikleri şöyle sıralanabilir: Normal dil gelişimi, normal zekâ ve hatta bazen üstün zekâyâ sahip olma, beceriksizlik, bilgiççe, ders veriyormuş gibi konuşma tarzı, antisosyal şiddet içeren davranışlar görülmektedir. Görülme sıklığı 1000'de 1'dir. Erkeklerde 2-4 kat daha fazladır. Tanı genelde 5 yaş civarında konabilir. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve depresyonla eş zamanlı görülür.

5. Başka Türü Adlandırılmayan Yaygın Gelişimsel Bozukluk (Atipik Otizm)

Atipik otizm, dil ve sosyal iletişimle ilgili sorunlar, dilin amaca yönelik kullanımındaki sorunlar, aşırı çekingenlik, aşırı utangaçlık, gündelik ve özel yaşamında belli ilkelere aşırı katı yaklaşım ve bağıllık gibi durumlarla ilişkili olarak göz önüne alınabilir. Bazı kişilik tipleri ve bozuklukları (şizoid kişilik, şizotipal kişilik, çekingen kişilik) yine atipik otizmle ilişkili olabilir, fakat farkları vardır. Örneğin, şizoid kişilikler toplumsal ilişkileri anlar, özellikle istemezler. Buna karşın otizmli bireylerde ilişki kurma arzusu olduğu, ama beceremedikleri ileri sürülmüştür.

Atipik otizmle tipik otizm arasındaki farklar oldukça tartışmalıdır. Araştırmalar ve sonuçları yeterli olmasa da elde edilen belli bulgular vardır. Tipik otizmde, tanı kalıcıdır. Hafiften ağıra giden bir yelpazesi vardır. Dil sorunu bazı olgularda düzelir, ama çoğu kez kalıcıdır. Kendine zarar verme davranışı siktir. Yaş, cins, ailede benzer durum özellikleri ve iletişim sorunu temelde atipik otizmle aynıdır. Stereotipilerin ağırlığı, sıklığı, şiddeti küçük yaşlarda atipik otizmle aynı olabilir ve ilerleyen yaşa rağmen değişmeden kalıcı olabilir. Zekâ en ağırdan en hafife kadar değişen düzeylerde geri olabilir. Dar ilgi alanı, takıntılı davranış, duysal belirtiler atipik otizmde görülenle aynı olabilir. Geç yürüyebilir. Öz bakım sorunları belirgindir ve ilerleyen yaşa rağmen kalıcı olabilir. Buna karşın atipik otizmde ilerleyen yaşla tanı değişebilir ve bir kişilik özelliğine dönüşebilir. Otizm belirtileri zamanla kaybolabilir; iyi eğitimle ve elverişli şartlarda tamamen normale dönebilir. Ağır formu yoktur ve hafif otizmden ayrılması

zordur. Bu nedenle normal gelişimin bir parçası olarak görülebilir. Otizme özgü davranışlar belirli durumlarda (zorlanma) açığa çıkacak şekilde maskelenebilir veya değişik görünümde altında gizlenebilir (yalancı dışa dönüklük vb.). Mizahı anlama ve oluşturmada, karşı cinsle ilişki başta olmak üzere insan ilişkilerinde hep ciddi sorunlar yaşanır. Dil sorunu varsa kısa sürelidir; sonuç olarak düzgün gramer ve fonoloji ile konuşurlar. Kendine zarar verici davranış görülmez. Belirtiler şiddet ve bir araya geliş yoğunluğu açısından, toplumsal yasayış ve düzeni bozacak şekilde belli bir sınırı aşmaz.

Genel gelişim eğrisi elverişli şartlar altında düzelme yönündedir. Öğrenme sorunları olabilir ve okul sorunları yaşanır. Stereotipik (tekrarlayıcı) hareketler ilerleyen yaşla sebat etmez. Dar ve yoğunlaşmış bir ilgi alanı vardır, ancak toplumsal açıdan daha anlamlı bir konuda (mesleğinde vb.) bu durum başarıya neden olabilir. Takıntılı davranış, ritüeller atipik otizmde daha belirgin olabilir. Panik ataklar sık görülebilir.

Genel Olarak Neler Yapabiliriz?

- Basit, kısa ve net öğretmen yönergeleri kullanın. Soyut ifadeler ve karmaşık cümleler kullanmaktan kaçının.
- YGB'li öğrencileriniz için herhangi bir acil ya da özel durumlarda gidebilecekleri bir kişi belirleyin.
- Sohbetin uzunluğunu da öğrencinin dil düzeyine göre bireyselleştirin.
- YGB'li öğrencilerle yüksek tonda bağırarak konuşmak yerine, ilgilerini çekecek, uygun tonda, merak uyandıracak şekilde sesinizi kullanarak konuşun.
- Sürekli adını kullanarak yönerge vermek yerine sadece yönergeyi söyleyin. Böylece yönergeleri kendi adından bağımsız olarak yerine getirmeyi sağlamış olursunuz.
- Öğrencileriniz için rutinler oluşturun. Sınıfta yapılan etkinlikleri belli rutinler (sıra-düzen) oluşturarak ve birbirini takip eden bir sıraya göre sunun. Mümkün olduğunca bu sıra düzeni değiştirmeyin aksi takdirde öğrenciniz tepki gösterebilir ya da öfke nöbeti geçirebilir.
- Sık öfke nöbeti geçiren bir öğrenciniz varsa ona "yardım istemeyi" ya da "yapılan işe ara vermeyi istemeyi" öğretin.
- Değişikler yapmanız gerektiğinde bu öğrencilerin değişiklikleri daha kolay kabullenebilmeleri için, meydana gelecek değişikliklerle ilgili onları önceden bilgilendirin.
- Genelleme yapılması gereken durum ve ortamlarda da öğretim planlayın. Örneğin okulun ağaç işleri atölyesindeki mengineye kolayca çalışabilirken, farklı bir iş ortamında mengine aynı bile olsa orada aynı işi yapmakta başarılı olamayabilirler. Bu yüzden farklı ortamlar, araç-gereçler ve kişilerle öğretim yapın.
- Öğrencilerin ilgi alanlarını belirleyin ve öğrenme fırsatlarınızı bu çerçevede planlayın.
- İlgileri doğrultusunda yapabilecekleri ödevler verin.

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ ve/veya ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

- Yapmış oldukları ödevleri sınıfta arkadaşlarıyla paylaşmaları için onları cesaretlendirin.
- Sosyal beceri yetersizlikleri varsa, sosyal becerilerin öğretimini planlayın ve öğretin.
- Öğrencinin okul kurallarını öğrenmesi, sosyal yeterliklerinin geliştirilmesi için okul rehber öğretmeni, akranları, ailesi ve diğer öğretmenlerle işbirliği içerisinde çalışın ve bu konudaki hedeflerinizi öğrencinin BEP'ine yerleştirin.
- Video, hareketli ve sesli etkinlikler vb. teknolojik araçlar kullanın. Görsel materyaller kullanmaya özen gösterin.
- Gün içinde yapılacak etkinlikleri yazılı ya da resimli bir çizelge haline getirin, sıradaki ve tamamlanan etkinlikleri gösterin ya da öğrencinin düzeyine göre işaretlemesini sağlayın.
- Öğretim materyallerinizi birden fazla duyuya hitap edecek şekilde hazırlayın ve kullanın.
- YGB'li öğrencileriniz için etkili pekiştiricileri belirleyin ve etkinlikleri tamamladıklarında onları pekiştirmeyi ihmal etmeyin.
- YGB'li öğrenciler akranlarını taklit ederek öğrenmekte zorlanabilirler. Taklit becerisi sınırlı olan öğrencilerinizden bir akranı ya da sizi taklit ederek beceriyi gerçekleştirmesini istemeyin. Bunun yerine gerekirse elinden tutarak yardım edip giderek bu yardımı azaltarak bağımsız yapmasına fırsatlar verin.

İŞİTME ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

İşitme kaybı, doğuştan veya sonradan ortaya çıkan problemler nedeniyle işitme duyarlılığında meydana gelen azalmadır. İşitme engeli ise işitme duyarlılığındaki azalmanın bireyde ortaya çıkardığı yetersizlikler durumudur. Günümüzde artık işitme kaybı tanısı birçok bireye küçük yaşlarda hatta doğumda konulabilmekte, işitme cihazları ile daha iyi işitmeleri sağlanabilmektedir. Doğuştan olan ya da yaşamın ilk yıllarında başlayan işitme kayıpları bireyin konuşmayı anlama, dili edinme ve bilişsel becerilerinin gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

İşitme engeli olan öğrenciler sağır ya da ağır işiten olabilirler. Sağırlık, sözlü dili işitemeyecek kadar ileri düzeyde kaybın olması durumu, ağır işiten ise konuşma seslerini işitme cihazı ile duyabilecek düzeyde işitme kaybı anlamına gelir. İşitme kaybının en temel etkisi yetersiz ve sınırlı ses girdisi ile sonuçlanan yetersiz dil yaşantıları, iletişim sorunlarıdır. Bir diğer deyişle işitme kaybı, temel olarak konuşma seslerinin işitilememesi ile birlikte ciddi sözlü dil sorunlarını beraberinde getirir. İşitme engeli olan öğrenciler sıklıkla sözcük dağarcığında ve söz dizimine ilişkin becerilerin kazanımında önemli derecede gecikmeler gösterirler. Alıcı dilin gelişimindeki gecikme ifade edici dil gelişimini de olumsuz etkiler. Eğer ikinci bir engelleri yoksa bu öğrenciler normal zekâya sahiptirler. Ancak dil gelişiminde işitme kaybına bağlı olarak yaşadıkları gecikmeler okuma ve okuduğunu anlamada akranlarına göre daha düşük bir başarı göstermelerine neden olabilir.

İşitme engeli olan öğrenciniz erken tanı almış, erken yaşta işitme cihazı kullanmaya başlamış ya da koklear implant (biyonik kulak) ameliyatı yapılmış ve iyi bir eğitim almışsa iletişim biçimi olarak sözlü dili tercih edebilir. Bazı işitme kayıplı öğrencilerse iletişim için sözlü dil yerine işaret dili, dudak okuma, yazılı dil ya da bunların bir birleşimini tercih edebilirler.

Sınıf içinde bu çocukları nasıl fark edebiliriz?

- Sese tepki veremeyebilirler,
- İletişim kurarken ya çok yüksek sesle ya da fısıltı ile konuşabilirler,
- Ders içi etkinliklere katılmakta zorlanabilirler,
- Sözel dil gerektiren derslerde akranlarından geride olabilirler,
- Kavram becerileri zayıf olabilir,
- Dilbilgisinde (ekleri kullanmada, kurallı cümle kurmada) problem yaşayabilirler,
- Düzgün ve akıcı konuşma becerileri akranlarına göre sınırlı olabilir,
- Arkadaşları ile ortak etkinlik kurmada sınırlılık gösterebilirler

Neler yapabiliriz?

- Ayrıntılı bir değerlendirme ile öğrencinin tam ve doğru bir şekilde profilini ortaya koyun.
- Akademik becerilerine ve iletişim becerilerine ilişkin var olan performans düzeyini belirleyin.
- Başlangıç değerlendirmesinde öğrencinin tanılanma yaşı, tercih ettiği iletişim biçimini belirleyin.
- Teknolojiden nasıl yararlanabileceğini ortaya koymaya çalışın.
- Bilgisayarlar ve görsel sunuma dayalı öğretim materyalleri kullanın.
- İşitme cihazı kullanan öğrenciler hakkında diğer öğrencilere bilgi verin.
- Öğrencinizle konuşurken veya ders anlatırken onun görüş alanında kalın, ona doğru dönerek ders anlatın, somut kavramlar kullanın. Tahtaya yazı yazarken konuşmak yerine tahtada yazma işlemi bittikten sonra anlatmaya devam edin.
- Arka plan gürültülerini en düşük seviyede tutmaya özen gösterin.
- Tahtaya yazı yazarken aynı anda konuşmamaya dikkat edin. Öğrenciniz dudak okumadan yararlanıyorsa bu onun söylediklerinizi kaçıracağı anlamına gelir.
- Konuşurken öğrencinin bildiği kelimelerle, anlaşılır, net ve kısa cümleler kullanmaya çalışın.
- Öğretimde kullandığınız yazılı, sesli ve görsel materyalleri (videolar, PPT sunuları, resimler, yazılı metinler vb.) öğrencinin edinmesine fırsat verin.
- Aile ile işbirliği yapın ve öğrenciyle ilgili hedefleriniz hakkında onları bilgilendirin ve size yardımcı olmalarını sağlayın.
- Mümkün olan her zaman ifadelerinizi yazın ve anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol edin.
- Derse başlamadan önce varsa çocuğun işitme cihazının çalışıp çalışmadığını kontrol edebiliriz.(Örn. öğrencinin arkasına geçip “ Ali ses var mı? Beni duyuyor musun?” gibi)
- Sınıf içinde işitme engeli olan çocuğu; tahtayı, öğretmenini ve arkadaşlarını

rahatça görebileceği şekilde oturtun.

- Öğrencinin anlamadığı cümleleri tekrarlamak yerine, farklı materyalleri kullanarak tekrarlayın (Örn. resim kartları, tahtaya şekiller çizme, sunumlar, vb.).
- Konuşurken ağzınızı kapatmadan, göz kontağı kurarak iletişim kurun.
- Ders esnasında jest ve mimiklerimizi abartmadan yerinde kullanmalıyız.
- Konuşma esnasında vurgu ve tonlamalara dikkat edin.
- Ders anlatırken görsel materyallere ve drama gibi yaparak öğrenme fırsatı verecek yöntem ve teknikleri tercih edin.
- Öğrencinin derse ve grup çalışmalarına katılımını arttıracak etkinlikler planlayın.
- İşitme engeli olan öğrenciye sabırla yaklaşın ve sınıf içinde derse katılımı için fırsatlar verin.
- Öğrenci ile iletişimde problem yaşadığınızda görsellerden (kavram –kelime kartları vb) yararlanmayı deneyin, yazı ve resim ile kendini ifade etmesine olanak verin.
- Sosyal yaşamlarında günümüz teknolojik araçlarından nasıl yararlanacaklarını öğretin (Örn. 3G telefonlar, mail yazma, internet üzerinden görüntülü konuşma vb.)
- Öğrencinin BEP inde belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığına ilişkin öğrenmelerin değerlendirilmesini yazılı sınav, proje ve ödevler yolu ile planlayın.

Cihaz kullanımında dikkat edilmesi gerekenler:

Kulak kalıbı: Eğer kulak kalıbı kulağa uygun değilse veya tam olarak yerine oturmuyorsa, bu durum öğrenciye rahatsızlık verebilir. Aynı durum kulak kalıbında bir hasar olduğunda da geçerlidir. Böyle durumlarda cihazdan rahatsız edici tiz bir ses duyulur. Ayrıca kulak kiri, kulak kalıbını tıkayarak işlevini yerine getirmesine engel olur. Bu nedenle belirli aralıklarla kulak kalıbının cihazdan çıkarılarak ılık, sabunlu su ile temizlenmesi gerekir.

Bitmiş piller: Öğretmenler çocuğun tepkilerinin azalmasından pillerin bitmiş olduğunun farkına kolayca varabilirler. Pillerin bitmeden değiştirilmesi, öğrencilerin belli aralıklarla azalan sesle karşı karşıya kalmasını önleyecektir. Ayrıca piller, artı ve eksi yönlerine dikkat edilerek takılmalıdır.

Cihaz kordonları: Eğer kordonda bir hasar var ise cihazdan hiç ses çıkmaz, değiştirilmeleri gerekir. Kordonların değiştirilmesi kolay bir işlemdir.

Açma kapama düğmesi: Öğretmenler düzenli olarak öğrencilerin cihazlarının açık olup olmadığını kontrol etmelidirler. Öğrenciler, cihazı ilk kullanmaya başladıklarında sıklıkla düğmesini kapalı tutma eğiliminde olabilirler. Öğrenciler cihaz kullanımına alıştıktan sonra, cihazın sürekli açık olması konusunda daha dikkatli olacak, cihazlarını kendileri kontrol etmeyi öğreneceklerdir. Buna rağmen öğretmenler günde en az bir kez cihaz kontrolüne devam etmelidirler.

Kulakta oluşan yaralar: Kulakta bir enfeksiyon veya yara bulunması durumlarında cihaz kesinlikle kullanılmamalıdır. Öğrenci rahatsızlığının belirtilerini gösterdiği anda, bir sağlık uzmanından yardım alınmalıdır.

Öğretmenin bireysel işitme cihazları konusunda yapması gerekenler:

Görsel kontrol:

- İşitme cihazının içinde pilleri var mı?
- Piller doğru pozisyonda mı? (+ ve – kutuplar doğru olarak yerleştirilmiş mi?)
- Kulak kalıbı temiz mi?
- Göstergeler (on –off ve n/t) doğru pozisyonda mı ?
- Cihaz kordonunda bir problem var mı ?
- Cihazın ses ayarı doğru seviyede mi?

İşitsel kontrol:

Öğrenciye “Ses var mı?” diye sorulur. Eğer öğrenci bu soruyu anlamayacak düzeyde ise, öğrencinin arkasına geçip el çırpma, iki nesneyi birbirine vurma gibi etkinliklerle öğrencinin sese tepkisi kontrol edilir.

Kontrol sırasında bireysel işitme cihazından;

Hiç ses çıkmıyorsa:

- Cihazın açma kapama düğmesinin (power düğmesi) açık olduğundan emin olun.
- Eğer düğme kapalıysa açık konumuna getirin.
- Cihazın sesini açın.
- Cihazın pilini yeniden yerleştirin.
- Cihaz kordonunun hasarlı olup olmadığını kontrol edin.

Sürekli olarak ses çıkıyorsa (ötme –ısıklık sesi):

- Cihazın sesi çok açık olabilir, sesi kısın.
- Kulak kalıbının tıkanmış olup olmadığını kontrol edin.
- Kulak kalıbının kulağa tam olarak yerleşip yerleşmediğini kontrol edin.
- Kulak kalıbının çocuğun kulağına küçük gelip gelmediğini kontrol edin.
- Kulak kalıbının çatlak ya da kırık olup olmadığını kontrol edin.

Zayıf ve bozuk bir ses çıkıyorsa:

- Kulak kalıbının tıkanmış olup olmadığını kontrol edin.
- Cihazın ses ayarlarını kontrol edin.
- Cihazın pillerini yeniden yerleştirin.

Kontrollerinize rağmen cihazdan hiç ses çıkmıyor ise;

- Öğrenciye cihazı kullanırmayın,
- Aileyi bu konuda bilgilendirerek gerekli önlemlerin alınmasını sağlayın.

GÖRME ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

Görme, gelişimin bütün alanları için önemli bir motivasyon aracıdır. Görmenin hiç olmaması ya da çok sınırlı olması, baş ve boyun kontrolünden başlayarak, emekleme, yürüme, dil ve kavram gelişimi gibi gelişim alanlarında önemli gecikmelere neden olabilir. Uygun eğitim fırsatları ile görme engeli olan birçok öğrenci akranları ile bir arada eğitim alabilmekte ve bir meslek edinebilmektedir.

Eğitsel olarak baktığımızda, öğrencileriniz eğitimde dokunsal ve işitsel materyallere ihtiyaç duyan öğrencilerdir. Bu bakış açısı ilk olarak okumayı akla getirmektedir. Görme engelli öğrenciniz, görme duyusunu öğrenme amacıyla verimli kullanamayacağı için okuma için kabartma alfabe ya da konuşan kitaplara ihtiyaç duyar. Bu bakış açısıyla, az gören öğrenciniz görme duyusunu öğrenme amacıyla kullanabilir. Ancak az gören öğrencilerin görme potansiyellerini en üst düzeyde kullanabilmeleri için gözlük, büyüteç gibi araç gereçlere, büyük puntolu yazılara, aydınlatmaya, kontrast materyallere ve çevre düzenlemelerine ihtiyaçları vardır. Görme engeli olan öğrencileriniz farklı eğitsel ihtiyaçları olan heterojen bir gruptur.

Görme engeli olan çocukların bir bölümü okuma yazmayı Braille alfabesi ile gerçekleştirirler. Braille alfabesi altı noktanın çeşitli kombinasyonları ile harflerin, rakamların, noktalama işaretlerinin ve notaların oluşturulduğu bir sistemdir. Parmak uçlarıyla dokunarak okunur. Kabartma alfabeyle yazmak için tablet ve kalem ile Braille daktilosu kullanılır. Yakın görme becerileri zayıf olan, masa üstündeki küçük nesneleri okuma mesafesinden dokunmadan tanıyamayan, görme yetersizliği ilerleyici olan, okuma hızı gören akranlarına göre oldukça düşük olan, okurken materyali gözüne çok yaklaştıran, gören yazıyı okuyabilmesi için çok fazla materyal ve aydınlatma uyarlamasına gerek duyan öğrencilerin Braille alfabesiyle (kabartma alfabe ile) okuma yazması daha uygundur.

Neler yapabiliriz?

- Öğrencilerinizin hangi okuma yazma araçlarını tercih ettiklerini ya da kullandıklarını belirleyin.
- Öğrenci okula yeni kayıt olmuşsa bağımsız hareket edemiyorsa okulun bölümleri, sınıfın yeri ve sınıftaki yerini tanıtır.
- Aradığı eşyayı rahatça bulabilmesi için sınıf içindeki çöp kovası, askı gibi eşyaların yerlerinin sabit olmasına dikkat edin Eğer değişiklik yapılması gerekiyorsa yeni yerlerini söyleyin ve gösterin.
- Öğrencinin ayağına takılabilecek kablo gibi engelleri ortadan kaldırmak için tedbir alın.
- Var olan görme derecesini uygun şekilde kullanabilmesi için az gören öğrenciye yönelik olarak ışığı arkadan gelecek şekilde ayarlayın. Işık doğrudan gözüne gelmemelidir.
- Bazen sadece en ön sıraya oturarak da öğrencinin onun daha rahat görmesini sağlayabiliriz.
- Öğrencilerin çevreden bilgi edinmek amacıyla birincil olarak hangi duyu veya duyu-

larını kullandıklarını belirleyin.

- Eğitimlerinde öğrenmede birincil olarak kullandıkları duyularına hitap eden harita, poster, afiş vb. öğretim materyalleri hazırlayın ve kullanın.
- Büyük puntolu yazılı materyaller kullanırken arka plan resimleri ya da desenler kullanmayın.
- Parlamayan malzemeleri tercih edin.
- Okuma yazmayı hangi araçla gerçekleştiriyor olursa olsun görme yetersizliği olan her çocuğa gelecekteki eğitim ve meslek gereksinimleri de dikkate alınarak bilişim teknolojilerindeki gelişmeler doğrultusunda, klavye kullanma, ekran okuma yazılımlarını kullanma becerileri kazandırmaya çalışın.
- Öğrencinizin yardıma gereksinimi olduğunda ona normal bir ses tonuyla "yardım edebilir miyim?" diye sorarak, varlığınıza haberdar edin.
- Öğrenciniz yardım etmenizi isterse onun kolundan kavramak yerine onun sizin kolunuzu tutmasını sağlayın. Eğitimli bireyler için elinizin dış yüzeyini onun elinin dış yüzeyine dokundurmanız yeterlidir. Bundan sonra birey sizin kolunuzu dirseğinizin hemen üstünden tutacaktır.
- Yürümeye başladığınızda rehberlik ettiğiniz kişinin yarım adım önünden yürüyün. Böylece sizin hareketlerinizi anlayacak fırsatı olur.
- Yürüyüş sırasında rastladığınız engelleri "merdiven çıkacağız, kaldırımdan ineceğiz" gibi normal bir ses tonuyla anlatın.
- Onu bir koltuğa oturtmanız gerektiğinde elini koltuğun ya da sandalyenin arkasına dokundurmanız yeterli olur.
- Sınıfınızın öğrencilerin kolay ve güvenli bir şekilde hareket edebileceği şekilde düzenlenmesini sağlayın. Ayrıca ilk haftalarda okulda yollarını bulabilmeleri konusunda öğrencilerin yardıma ihtiyaçları vardır. Örneğin okulun bölümlerinin Braille alfabesiyle ya da az görenler için büyük puntolarla renk-zemin zıtlığına göre isimlendirilmesi/tanımlanması vb.
- Aydınlatmayı görme yetersizliği olan öğrencinize göre ayarlayın. İyi bir aydınlatma yararlı olabilir gibi düşünülürse de aşırı aydınlatma parlak yüzeylerde yansıyacağından öğrenciye rahatsızlık da verebilir.
- Öğrencinin de dersi izleyebilmesi için tahtada bir şekil çizerken, ya da işlem yaparken ne yaptığınızı aynı zamanda anlatın.
- Görme yetersizliği olan çocukların bazıları uygun jest ve mimikler gösteremeyebilirler. Görmedikleri için bize anında tepki vermeyebilirler. Bu bizi dinlemedikleri ya da ilgilenmedikleri anlamına gelmez. Bunun yanında dersi takip ediyor gibi görülüp uyuklama, hayal kurma gibi öğrenmeyi engelleyici durumlar da oluşabilir. Bu yüzden gerektiğinde ismi ile hitap ederek de aktif katılımını sağlayın. Ayrıca başka bir arkadaşına söz verirken arkadaşının da adını söyleyin. Dersin bittiğini ve sınıftan

- çıkma üzere olduğumuzu sözel olarak belirtin.
- Ders anlatımı sırasında “bu, şu, orada şurada” gibi ifadeler yerine işaret edilen nesne/şekil/yazıdaki yeri tam olarak betimleyin.
 - Hiç görmeyenler için bir nesnenin yerini veya masa düzenini anlatmak için saat yönleri ile tanımlayıcı ifadeler kullanın.
 - Tepegöz ya da projeksiyon yansılarını görme engeli olan öğrenci için büyük puntolu yazın ya da Braille çıktıları alarak ona verin.
 - Öğrenci bilgisayar kullanabiliyorsa, powerpoint sunularınızı onun bilgisayarına aktarın ve sunuyu bilgisayarından izlemesi sağlayın.
 - Sınıfta izlenen videoların anlatımı ya da tahtadaki yazıların okunması için gönüllü akranlar seçip gördüklerini görme engeli olan arkadaşlarına anlatmalarını ya da tahtadaki yazıları okumalarını sağlayın.
 - Siz ders anlatırken görme engeli olan öğrencinizin dersi ses kaydetme cihazıyla kaydetmesine fırsat verin.
 - Deney ve gözlemler sırasında öğrenci görerek bu görevleri yerine getiremiyorsa, arkadaşlarına uygun soruları sorarak gözlem/deney yapmasını sağlayın. Örneğin; öğretmen, saydam cisimlerin bir tarafından bakılınca diğer tarafı görünen cisimler olduğunu söyledikten sonra öğrencilerine çeşitli cisimler göstererek saydam olup olmadığını söylemelerini ister. Diğer öğrenciler bunu görerek yapabilir, görme engeli olan öğrenci de yanında oturan arkadaşına “bir yanından bakılınca diğer yanı görülüyor mu?” diye sorabilir ve ondan gelen cevaba göre cismin saydam olup olmadığına karar verebilir.
 - Çeşitli üniversitelerin ya da görme engelliler okullarının Braille basım üniteleri vardır. Buralardan yardım isteyerek, Braille basılmış kitaplar sağlanabilir.
 - Öğrencinin ders kitaplarını okuyamadığı ve büyük puntolu kitap temin edilemediği durumlarda bu kitaplar taranıp bilgisayara aktarıldıktan sonra öğrencilerin Windows yazılımı içinde bulunan büyüteç programıyla okumalarını sağlayın.
 - Gönüllü akranlardan yardım alarak okulunuzda görme engeli olan öğrencilerinizin yararlanacağı bir konuşan kitaplık oluşturun. Oluşturulan kitapları görme engeli olan öğrencilerinizin kullanmasını sağlayın.
 - Gören akranlarına göre % 50 bazı durumlarda %100 daha fazla sınav süresi verin ve/veya okuyucu yardımı sağlayın.
 - Ders planının uygulanması sırasında anlatılan konu çok fazla görselliğe dayanıyorsa bu konuda ilgili yerlerle iletişime geçerek kabartma hazırlanmış harita, şekiller vb konularda destek alın. Dokunarak incelemesini gerektiren materyallerin hazırlanmasında aileyle işbirliği yapın.

Görsel sanatlar dersinde ip, tutkal silikon kullanarak sınırlı boyama, kabartma şekiller üzerinde boyama, kâğıdı lastiğin üzerine koyarak ruletle şekil çizme, modelaj çalışmaları renkli kâğıtlardan boncuk yapma, dizme, kilim dokuma, örgü örme çalışmaları yapabilirsiniz.

Örneğin hiç görmeyen bir çocuğun görsel sanatlar dersine katılması için sınırları kalın ipe belirlenmiş resim taslakları hazırlayarak bu sınırları belirlenmiş modelin içlerini boyamalarını sağlayabilirsiniz. Kabartma haritaya ulaşamıyorsa Türkiye'nin bölgelerini anlatırken farklı ürünlerden yararlanarak silikonla sınırları belirlenmiş bir haritada Güneydoğu Anadolu Bölgesini mercimek, Akdeniz Bölgesini pamukla, Marmara Bölgesini ay çekirdeği vb. ile kaplayarak çocuğun hem dokunarak incelemesini hem de bölgeler arası farklılıklara dikkat çekmesini sağlayabilirsiniz.

Destek Alabileceğimiz Kurum ve Kuruluşlar

- Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Yenimahalle/ANKARA Tel: 0312 212 76 14-15)
- Görme Engelliler Basımevi ve Akşam Sanat Okulu (Altındağ/ ANKARA Tel: 0312 318 25 84) (MEB müfredatı için hazırlanmış ilköğretim ve lise düzeyindeki tüm ders kitaplarının kabartma olarak temin edilmesi için.)
- Ders Aletleri Yapım Merkezi 0312 866 42 08 (Kabartma yazı tableti-kalemi, kabartma matematik araç-gereçleri temini için.)
- TÜRGÖK Tel: 0232 2242627 (Görme yetersizliği olan çocuklar için hazırlanmış sesli ve kabartma dergi, hikaye vb temini için)
- Boğaziçi Üniversitesi GETEM Tel: 0212 359 54 00 (Görme yetersizliği olan çocuklar ve yetişkinler için sesli/metin kitap)
- Milli Kütüphane Tel: 0312 212 62 00 (Görme yetersizliği olan çocuklar ve yetişkinler için sesli kitap, kısa filmler)
- Görme Engelliler Okulları
- Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu Tel: 0312 310 13 65 (Görme Engelliler İçin Dernek bilgileri)
- Özel Sektör (Görme engellilere yönelik teknolojik araç gereçlerin ithalatı ve servis hizmetleri için)

Hangi sosyal aktivelerle destek olabiliriz?

- *Tiyatro ,folklor drama belirli gün ve haftalardaki etkinliklerde görev vermekten çekinmeyiniz.*
- *İnceleme gezisi ve müzele gezisi yaptırabilirsiniz.*
- *Beden eğitimi derslerinde öncelikle bu öğrencilere bağımsız olarak okul içinde dolaşması becerisi kazandırılması gerekir. Bunun için öncelikle rehberlik ederek yani beraber gezerek ona yardımcı olabilirsiniz. Bağımsız olarak dolaşması için onu cesaretlendirin hatta yalnız yürümesini sağlayın fakat takip ederek kontrol etmeyi unutmayın(Örn. eliyle duvar takibi yaptırarak öğrenmesini sağlayabilirsiniz.).*
- *Zilli toplarla oynayabilirler. Topların ses çıkarması yönlerini daha kolay bulmalarını sağlar (Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu ve TESEV'den top temin edebilirsiniz).*
- *Goolball :zilli topla oynanan oyundur. Aynı zamanda az gören yetişkinler için futbol kulüpleri bulunmaktadır. Atletizm ve yüzme alanında da başarılı olan çocukların olduğunu unutmayınız (Bilgi almak için federasyon sitesini ziyaret edebilirsiniz)*
- *Özel olarak hazırlanmış, çukur ve tümsek karelerden oluşan taşların bir grubunun üzerinde görme engelli bireylerin ayırt etmeleri için sivri bir parça eklenmiş olan satrançlar, benzer şekilde taşların üzerine dokunsal farkındalık yaratarak dama vb.*

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU (DEHB) OLAN ÖĞRENCİLER

Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) çocukluk döneminde başlayan, yaşam boyu süren, akademik, sosyal ve iş yaşamları da dahil olmak üzere birçok alanda günlük yaşamı ciddi şekilde olumsuz etkileyen bir bozukluktur. Bu öğrencilerin kendi davranışlarını kontrol altına alma ve dikkatlerini belirli uyarılara odaklamada sorunları vardır. “Yaramaz, yerinde duramayan, hayallere dalan, düşünmeden davranan, dalgın, unutkan” gibi pek çok sıfatla nitelendirilen öğrencilerdir. “Hiperaktivite”, aşırı hareketlilik anlamına gelmekle birlikte DEHB olan öğrencilerin tümünü iyi anlatan bir terim değildir. Bazı çocuklarda aşırı hareketlilik olmaksızın da DEHB olabilir. Bazı öğrencilerde en belirgin özellik dikkat süresinin çok kısa olmasıdır. DEHB olan bazı öğrencilerde aşırı hareketlilik ve dürtüsellik ile ilgili belirtiler ön plandayken, bazılarında dikkat eksikliği ön plandadır. Bu tanıyı almış öğrencilerin önemli bir bölümünde ise dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik bir arada görülür.

Aşırı hareketlilik gösterenler; yerinde duramayan, sakin ve sessiz çalışmakta güçlük çeken,

yerli yersiz koşup tırmanan, çok konuşan, sorulan soruyu dinlemeden ya da soru tamamlanmadan cevaplayan, her zaman gerekli gereksiz bir şeylerle uğraşan, sıra beklemekte zorlanan, olaylara veya konuşmalara müdahale edip yarıda kesen öğrencilerdir. Dikkat eksikliği gösterenler ise yönergeleri başından sonuna kadar takip edemeyen, dikkatlerini yaptıkları işe veya oyuna vermekte zorlanan, evde veya okulda yapacağı işler ve etkinlikler için gereken malzemeleri sıkça kaybeden, siz konuşurken dinlemez gibi görünen, detayları gözden kaçıran, düzensiz görünen, uzun süre zihinsel çaba gerektiren işleri yapmakta zorlanan ve bunlardan kaçınan, unutkan, ilgileri kolayca başka yönlere kayan öğrencilerdir. Kabaca baktığımızda aşırı hareketlilik ve dikkat eksikliği ile ilgili belirtiler ya da gözlenen davranış örüntüleri zaman zaman tüm çocuk ve ergenlerde görülebilir. Önemli olan bunların görülme sıklıkları ve süreleridir. Bu nedenle tanı mutlaka bir uzman tarafından konulmalıdır.

DEHB Bulunan Çocukların Karşılaştıkları Güçlükler Nelerdir?

- DEHB'li bireylerinde akranları gibi öğrenebilmeleri için görsel, işitsel ve dokunsal girdiler yoluyla bilgiyi kazanması gerekir. Genelde öğretmenler kendi öğrenme stillerine (geleneksel öğretim metodu) göre bilgiyi aktarma yoluna giderler. Bu da çocuk için güçlük oluşturabilir.
- İşitsel uyarıcıların işlenmesinde gerilik yaşayan bu çocuklar dilin seslerini öğrenmede sorun yaşayabilirler.
- Görsel uyarıcıların işlenmesinde yaşadıkları güçlükler nedeni ile tahdadaki bir kelimeyi defterine yazana kadar geçen sürede hatırlamada zorlanırken bir kısmı ise yazdıkları kelimeleri hecelere bölmede, sözcüklerin harflerini doğru sıralamada güçlük yaşar eksik harf ve hecelerden oluşan sözcükler yazarlar.
- Harfleri yazma ve çizim yapma gibi ince motor becerilerinde sorun yaşarlar. Bunun sonucunda yazılarında çok fazla hata olmasına ve yazılarının okunamayacak kadar karışık olmasına yol açarlar.
- Okul ile ilgili görevlerini yerine getirirken daha önceden kazanılmış bilgiye başvurma, kavramalar arasında ilişki kurma ve kavramları anlamlandırma da güçlük yaşarlar.
- Öğrenme için okuma becerileri gelişmemiştir.
- Sessiz okumada güçlük çekerler.
- Ders esnasında sesli okuma sırasında okunulan metne ya da hikâyeye sınıfla birlikte dikkatini vermede güçlük yaşarlar.

DEHB Olan Çocuklara Çevrenin Yaklaşımı Nasıldır?

- Aileler bu çocukları (kavgacı, asabi, yaramaz, eşyalarını kaybeden, uyumsuz vb.) olarak tanımlar. Bu tür tanımlamalarda çocuğun benlik algısını düşürüp, sosyal ilişkilerini ve eğitim sürecini olumsuz etkiler.
- Aileler çocukları ile baş etmekte zorlandıklarında çareyi bazen gerekme bile ilaçla tedavi yöntemine başvurmada bulurlar.
- Akademik başarının ön planda tutulup, çocuğun durumu ve ihtiyaçları göz ardı edilerek sürekli okul, dersane ve ev üçgeninde olmaya zorlanır. Diğer ihtiyaçları göz ardı edilir.
- Anne-baba tutumları (baskıcı, serbest, ilgisiz ve otoriter) kurallar ya da kuralızsızlıklar çocukta olumsuz davranışların artmasına ortam oluşturur.
- Toplum açısından bakıldığında, çocuğun durumu tıbbi olarak tanımlanmış olsa bile çocuğa karşı huysuz, yaramaz, kavgacı, tembel, şımarık gibi etiketlemelerde bulunarak çocuğun gerçek durumu göz ardı edilir ve bu çocuklar topluma kazandırılmak yerine toplumdan dışlanırlar.
- Okullar genelde tek tip öğrenci profili görülmek istendiğinden dolayı (kurallara uyan) bu öğrenciler zor ve problemlili öğrenci olarak kabul edilir.

Neler yapabiliriz?

- DEHB olan öğrenciniz birtakım ilaçlar kullanıyorsa, doktoru ile irtibatını kesmemesi ve ilaçlarını düzenli kullanması konusunda öğrencinizle/ailesiyle işbirliği yapın.
- Okul, sınıf ve atölye kurallarınızın az sayıda ve çok belirgin olmasına dikkat edin, bu öğrencilerin bulunduğu ortamlara bunları yazılı olarak asın. Örneğin "Atölye malzemelerini yerlerine koy." gibi.
- Olumlu bakış açınızı koruyun ve sabırlı davranın.
- Olumlu davranışlarının farkına varın, bunlar için sıkça ve güçlü pekiştireçler/ödülleri kullanın.
- Uygun olmayan davranışlarını sürekli eleştirmekten ve nasihat etmekten vazgeçin.
- Beklentilerinizi, yönergelerinizi kısa, küçük adımlarla ve net bir şekilde öğrencinizin size dikkat ettiğinden emin olduğunuzda söyleyin.
- Öğrencinizin bazı günler daha iyi bazı günlerde de daha kötü olabileceğini göz önünde bulundurun ve kötü günlerde de ona olumlu ve tutarlı yaklaşın.
- Uygun olmayan davranışları için tehdit etmekten ve cezalandırmaktan kaçının. Bunun yerine uygun davranışlarını yakalamaya çalışın.
- Bu öğrencilerinizin kendine güvenini destekleyici çalışmalar planlayın ve uygulayın.

- Bu öğrencilerinizin ailelerinin de zor şeylerle baş etmek zorunda olduğunu farkında olun ve onlarla işbirliği yapın.

FİZİKSEL ENGELİ OLAN BİREYLER VE ÖZELLİKLERİ

Fiziksel engeli olan bireyler iskelet (kemik), kas ve sinir sistemindeki bozukluklar sonucu, fiziksel yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybeden, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük yaşamdaki gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan bu nedenlerle korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan bireylerdir. Fiziksel engel doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında herhangi bir nedene bağlı olarak ortaya çıkabilir. El, kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında, kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, felçliler, serbral palsili ve sipina bifidalı olan bireyler bu grup içinde yer alır. Fiziksel engel doğuştan ya da sonradan olabileceği, geçici ya da tamamen kalıcı da olabilir.

Fiziksel engeli olan öğrencilerin genel özellikleri çok geniş bir yelpazede çeşitlilik gösterir. Genel özelliklerine baktığımızda bu öğrenciler bağımsız baş kontrolünü, kollar ve gövdenin simetrik duruşunu sağlayamayabilirler, kolları ve bacaklarını aktif bir şekilde kullanamayabilirler, kollarını farklı yönlere uzatamayabilir, ellerini kullanarak bir nesne tutamayabilir, otururken kol desteği olmadan eksen etrafında yana, arkaya dönmeyebilirler. Bu bireylerde fiziksel engeli duyu, algı ve iletişim problemleri, epilepsi nöbetleri farklı seviyelerde eşlik edebilir. Fiziksel engeli olan bireyler çoğunlukla normal zekâ düzeyinde olmalarına rağmen bazılarında ek olarak zihinsel engel, konuşma bozukluğu ve uyum sorunları da görülebilir. Fiziksel engellerine yönelik ailenin ve çevrenin olumsuz tutumlarından dolayı öz güvenleri düşük olabilir. Yine aynı nedenlerle sosyal etkileşim ve kişisel uyum sorunları yaşayabilirler. Fiziksel engeli ve süregelen hastalığı olan öğrenciler ve ailelerinde gelecek kaygısı olabilir. Buna bağlı olarak da aşırı kaygı, stres ve depresyon yaşayabilirler.

Neler yapabilirsiniz?

- Bu öğrencileri okula, sınıfa, kantine, bahçeye ve tuvaletlere ulaşımını kolaylaştıracı fiziksel düzenlemeler yapın. Rampalar, asansörler, geniş kapılar, merdiven ve koridorlarda tutamaklar, tuvaletlerde tutunma yerleri gibi.
- Yer döşemesi kaymayan ancak aynı zamanda tekerlekli sandalyenin lastiğini de tutmayan bir malzeme ile yapılmalıdır, ancak yerde yürümek zorunda olan öğrenciler için, sürekli kullandığı alanlar mümkün olduğu kadar, yumuşak ve kaymayan malzeme ile kaplı olmalıdır.
- Sınıfta basamak gibi yükseltiler olmamasına özen gösterin.
- Sınıfta öğrenciyi kapıya yakın bir yere oturtun. Giriş çıkışının kolaylaşmasına dikkat edin.
- Sınıfta bulunan araç-gereçleri tekerlekli sandalye ile erişilebilir bir yüksekliğe yerleştirmeye dikkat edin.

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ ve/veya ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

- Bu öğrencilerin kişisel yardımcı teknolojilere erişimini sağlayın. El yazısı çok yavaş olan bir öğrenciye uzun sınav süreleri vermek yerine, iri tuşlu bir klavye ve kısa bir ek süre verilerek ya da sınav süresi uzatılarak sınava katılımını sağlayabilirsiniz.
- Bu öğrencilerin ek sağlık sorunları olabilir bu nedenle eğitimde kullandığınız araç gereçleri her uygulama sonrasında temizleyerek gerekli hijyenin sağlanmasına özen gösterin.
- Fiziksel engeli olan bireyleri aile katılımını içeren, bireyin sosyal gelişimini sağlayan, toplumsal farkındalık yaratan, kültürel gelişimini destekleyen, toplum kaynaklarını onların yararına kullanmayı sağlayan sosyal ve kültürel etkinliklere yönlendirin, katılımlarını cesaretlendirin ve destekleyin.
- Bu öğrencilerin eğer ek başka sorunları yoksa okula, sınıfa ve öğretim materyallerine erişimlerini kolaylaştırın.
- Bu öğrencilerinizin başka engelleri varsa bu engellerle ilgili neler yapabileceğinize bakın.
- Ellerini kullanmakta zorluk çeken öğrencilere derslerde ve sınavlarda daha fazla zaman tanıyın. Ellerini hiç kullanamayan öğrencilerin sınavlarını, öğrencinin uygun bir görevliye cevapları söyleyerek yazdırması şeklinde yapabilirsiniz.
- Sınıf etkinliklerinde çocuğun yapabildiklerini ön plana çıkararak aktif katılımı sağlayın.
- Başarılı oldukları yönlerini pekiştirerek özgüvenlerini geliştirin.
- Bu öğrencilerin pek çoğunun zorunlu olarak sık sık hekime gitmesi, hastanede ve evde yatması nedeniyle okula devamları aksayabilmektedir. Bu çocuklardan bazıları olağan öğretim süreçlerinden yararlanırken bazıları için destek eğitimine yer verilebilir.
- Devamsızlık sorunu olan öğrenciler için ev ödevleri arttırabilir ya da akran desteği sağlanabilir.
- Sınıf içi düzenlemede bedensel yetersizliği olan bireyin rahatça hareket edebileceği alanlar oluşturun.
- Ayarlanabilir yazı tahtası, masa-sandalye ve sınıf panoları kullanın.
- Öğrencilerin oturacağı sandalyelerin çocuğun düşmesini engelleyecek şekilde yüksek kolluklu olması, yüksek arkalıklı ve yanlardan destekli sandalyelerinde çocuğun başını yukarıda tutmasını ve boynunun desteklenmesini sağlayın.
- Yer çalışmalarına katılabilmesini sağlamak için eski bir sandalyenin ayaklarının sökülerek sandalyeyi yere koyup öğrencinin bunun üzerinde oturması çalışmaları kolaylaştırabilir.
- Sandalyelerinde kaymalarını engellemek için bacaklarının arasına destekleyici materyal yerleştirebilir.
- Kitapların üst kısmını yükseltmeye yarayacak araç gereçler kullanarak çocukların daha rahat okumasını sağlayın.
- Ellerini iyi kullanamayan, kalemi kurallı tutamayan, kavrayamayan öğrenciler için silikon destekli kalem sağlayın.

Özel yetenekli öğrencilere kapasitelerine uygun eğitim ve öğretim hizmetlerinin sunulması gerekir. Bu öğrencilerin en önemli özellikleri erken konuşma, gelişmiş dil, okumaya ilgi, gelişmiş bellek, özerklik ve duyarlılıktır.

ÖZEL (ÜSTÜN) YETENEKLİ ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

Özel yetenekli öğrenciler akranlarına göre daha üst düzeyde performans sergileyen öğrencilerdir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde üstün yetenekli birey ' Zekâ, yaratıcılık, sanat, spor, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda akranlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren birey' olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan özel yetenekli öğrencilere kapasitelerine uygun eğitim ve öğretim hizmetlerinin sunulması gerekir. Bu öğrencilerin en önemli özellikleri erken konuşma, gelişmiş dil, okumaya ilgi, gelişmiş bellek, özerklik ve duyarlılıktır.

Bu özellikleri ayrıntılandırarak olursak; bilişsel özellikleri olarak sözcük hazinelerinin zenginliği ve sözcükleri tam anlamlarıyla kullanabilme yeteneği, genelleme yapabilme, kavram oluşturma, kavramlar arasında mantıksal ilişkileri görebilme, soyut düşünme, akıl yürütme, yaratıcılık, geniş hayal gücü, kolaylıkla ezber yapma, ezberlediklerini uzun süre hafızada tutma, uzun dikkat süresi, önsezide bulunabilme, problemler konusunda iç görü sahibi olma, problem çözebilmeyi sayabiliriz.

Kaynaklarda özel yetenekli bireylerin fiziksel açıdan oldukça sağlıklı bireyler oldukları belirtilse de bu konuda genellemeler yapmak doğru bir yaklaşım değildir. Sosyal özellikleri ise yüksek derecede toplumsal duyarlılığa sahip olmaları, karşılarındaki kişi/kişilerin duygu ve düşüncelerini tahmin edebilmeleri, genellikle liderlik eğilimlerinin olması, empati kurma, haksızlığa katlanamama, gelişmiş ahlaki değerler, farklılığa karşı duyarlılık, estetik duyarlılık sayılabilir. Öğrenme özellikleri açısından bakıldığında; yüksek motivasyon, öğrenmeden zevk alma, keşfetmekten hoşlanma, sürekli kendini geliştirme ve öğrenme isteği, kendine güven, kendisiyle ilgili farkındalık, ısrarlı, sebatkar olma ve mizah yeteneği gibi özelliklere sahiptirler.

Neler yapabiliriz?

- Bu öğrencilerin eğitim programlarını hızlandırabilirsiniz. Bunun anlamı eğitim programının çeşitli uyarlamalarla normal süresinden daha önce tamamlanmasıdır. Bununla birlikte eğitim programlarını ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda zenginleştirin.
- Yeteneklerinin farkında olmalarını geliştiren etkinlikler planlayın
- Yaratıcı problem çözme becerisini destekleyen sorular sorarak öğrencinin yeni düşünceler ve kavramlara ilişkin yeni uygulamalar geliştirmesine ve düşüncelerine esneklik kazandırılmasına fırsat sağlayın.
- Sınıf çalışmalarına ilişkin araştırma ve inceleme ödevleri verin.

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ ve/veya ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

- Özel ilgileri doğrultusunda grupla olduğu kadar bireysel çalışmalara da önem verin.
- Öğrencinin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için ders içi ve ders dışı özel uğraşlara yer verin. Böylece öğrencinin okul içi ve okul dışı olası çeşitli uyumsuzlukları azaltılabilir.
- Ödevlerde tekrara ve alıştırmalara fazla yer vermeyin. Öğrenciye sınıfta işlenmekte olan konularla ilgili, öğrenme hızı ve ilgisine göre farklı etkinlik ve ödevler verin.
- Problem çözme becerilerini geliştirmeye yönelik ödevler verin.
- Sınıflandırma ve organize etme olanağı veren etkinlikler hazırlayın.
- Liderlik gerektiren ya da liderliği geliştirmeye fırsat verecek çalışmalara katılması için teşvik edin.
- Anne ve baba ile öğrencinin eğitimine yönelik işbirliği yapın.
- Yetenek ve ilgi alanlarına göre ilgili uzmanlarla işbirliği yapın.
- Muhakeme yetenekleri normal çocuklardan daha üstündür. Düşünceler arasındaki ilişkileri kolaylıkla görüp kavradıklarından sınıfta bu yeteneklerinin gelişimine fırsat verin.
- Geniş bir kelime hazinesine sahiptirler. Bunları kolaylıkla kullandıklarından sınıf içi çalışmalarda bu özelliklerini göz önünde tutun.
- İlgilendikleri konularda özel proje geliştirmelerine fırsat tanınması ve bu projeyi sınıf arkadaşlarıyla paylaşmalarına imkân sağlayın.
- Sınıf içi etkinliklerde, kitaba bağlı bilgilerden çok geniş gözlem, deney ve araştırmalara yer verin.
- Kulüp başkanı olmalarına, etkinlikleri planlamalarına ve oyunları yönlendirmelerine fırsat tanıyın.
- Çocuğun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için ders içi ve ders dışı özel uğraşlara yer verilmelidir. Böylece çocuğun, okul içi ve okul dışı olası çeşitli uyumsuzlukları azaltılabilir.
- Akademik konular kadar, resim-iş, beden eğitimi ve müzik gibi dersleri de dikkate alın.

DUYGU VE DAVRANIŞ SORUNLARI OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

Duygu ve davranış bozukluklarını tanımlamak zordur. Pek çok durumda yapılan tanımların öznel olduğu bilinmektedir. Bireyin aşağıdaki özelliklerin bir ya da daha fazlasını uzun bir zaman diliminde ve çocuğun eğitsel performansını olumsuz etkileyecek şekilde sergilemesi olarak tanımlanmaktadır.

- Zihinsel, duysal (görme, işitme engeli gibi) ya da sağlık sorunları ile açıklanamayan öğrenme güçlüğü,
- Akranları ve öğretmenleriyle iyi ve olumlu kişilerarası ilişkiler kurma ve sürdürme güçlüğü,
- Normal koşullar altında uygun olmayan davranışlar ya da duygusal tepkiler sergileme,

- Yaygın biçimde mutsuzluk ve depresyon hali,
- Kişisel ya da okul sorunları ile ilgili fiziksel belirtiler geliştirme hali,
- En azından biri okulla ilişkili, iki farklı ortamda tutarlı olarak görülen ve genel eğitimde alınan doğrudan önlemlere yanıt vermeyen ya da çocuğun durumu genel eğitim ortamlarında alınan önlemlerin yetersiz kaldığı durumlar,

Ülkemizde ise Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2012) yaşına uygun olmayan sosyal ve kültürel normlardan farklı duygusal tepki ve davranışlar göstermesi nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olanlar duygusal ve davranış bozukluğu olan bireyler olarak tanımlanmaktadır.

Neler yapabiliriz?

- Öğrenciden beklediğiniz davranışları net bir şekilde açıklayın.
- Beklentilerinizi öğrenciye iletirken sakın davranın. Aşırı duygusal ya da öfkeli tepkiler problemleri ağırlaştırabilir.
- Öğrencilerin uygun davranışlarını hemen yakalamaya/görmeye ve pekiştirmeye özen gösterin. Böylece onların dikkatinizin uygun davranışlarının üzerinde olduğunu fark etmesini sağlayın.
- Uygun olmayan davranışları için fiziksel cezalar (vurma, dövme, yüksek sesle azarlama vb.) kullanmayın. Bunların yerine uygun olmayan davranışları hangi durumlarda yaptıklarını ve sonuçlarını belirleyerek o durumların oluşmasını önleyin. Böylece uygun olmayan davranışların bazılarını önlemiş olursunuz.
- Bu öğrencilere akademik başarı duygusunu yaşatın. Bunun için eğitsel performanslarına uygun ödevler verin. Ödev yaparken onlarla işbirliği yapın ve yardım edin.
- Öğrencilerin başarılarını övün ve başarılarının görünmesini sağlayın.
- Onların bulundukları sınıfta sevgi ve güven ortamını hakim kılın. Tüm öğrencilerin birbirlerinin davranışlarından sorumlu olduğu aşırı rekabetçi olmayan bir sınıf ortamı yaratın.
- Öğrencileri tehdit etmekten kaçının ve tüm öğrencilerinize olumlu atıfta bulunun, öğrencileri birbiriyle kıyaslamayın. Onlara saygı duyduğunuzu gösterin.
- Öğrencinin ailesi ile iletişim kurun ve işbirliği yaparak evde ve okulda öğrenciye tutarlı davranmanın yararlarına aileyi ikna edin. Siz de tutarlı davranın.

ÖZEL EĞİTİM GEREKSİNİMİ ve/veya ENGELİ OLAN ÖĞRENCİLERİN ÖZELLİKLERİ

- Sosyal becerilerde yetersizlikler için öğretim planlayın. Sosyal becerilerle ilgili hedeflere BEP'lerinde mutlaka yer verin.
- Kendilerini kontrol etme becerilerini öğretin. Örneğin her gün yapmaları gereken sosyal davranışları listeleyin ve gün içinde bu davranışları yaptıklarında listeden işaretlemelerini isteyeyin. Gün sonunda bu listeyi kontrol ederek yaptığı uygun davranışlar ve işaretlemeler için onu ödüllendirin. Örneğin sabah sınıfa girince arkadaşlarıma günaydın dedim, arkadaşımın silgisini almak için izin istedim, arkadaşım silgisini verdiği için teşekkür ettim gibi maddeler bu listede yer alabilir. (Liste çok uzun olmamalıdır.)
- Gerektiğinde konu hakkında üniversitelerde ya da hastanelerin psikoloji servislerinde görev yapan uzman görüşlerine başvurun. Bunun için aile ile işbirliği yapın.

DİL VE KONUŞMA BOZUKLUKLARI OLAN ÖĞRENCİLER VE ÖZELLİKLERİ

Dil ve konuşma bireylerin kendilerini ifade etme, iletişim kurma ve sosyal hayatı paylaşımlarındaki en önemli araçlardandır. Birey doğumundan itibaren çevresinde olan biteni anlamaya, istek ve ihtiyaçlarını ifade etmeye çalışırken dili kullanır. Dil, genellikle konuşma ile aynı kavram gibi algılanmakla birlikte konuşmayı, yazmayı ve sembollerle ifade etmeyi de içeren daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Konuşma ise seslerin fiziksel olarak üretilmesi ve dili kullanarak sözlü iletişim kurma yöntemidir. Özetle dil sözlü olan ve olmayan, kültürle de bağlı çok geniş bir kapsama sahipken konuşma, dilden kesin sınırlarla ayrılmayan ancak dil ile bağlantılı bir parçayı oluşturmaktadır.

Dil ve konuşma gelişimi zihinsel, fiziksel ve duygusal gelişimden bağımsız değildir. Bu alanlardan herhangi birinde yaşanan bir güçlük, dil ve konuşmayı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dil ve konuşma güçlüklerini ortaya çıkaran nedenler arasında, zihinsel yetersizlik, işitme kaybı, gelişimsel gecikmeler, bazı cerrahi girişimler sonrası sorunlar, beyin hasarları, yarık damak/dudak gibi yapısal bozukluklar, serebral palsi gibi kasları etkileyen hastalıklar, sesin yanlış kullanımı vb. pek çok neden sayılabilir. Dil ve konuşma güçlüklerinin sınıflandırılmasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

Bireyin sözel, sözel olmayan veya grafik sembol-ışaret sistemlerini kullanarak iletişim kurma (alma, gönderme, işleme, kavrama-anlama) yetisinde kişisel, sosyal, eğitim ve iş hayatını etkileyen yetersizliklerdir. Bu yetersizliklerde işitme, dil ve konuşma süreçleri hafif düzeyden çok ağır düzeye yayılan gelişimsel ya da edinilmiş (sonradan ortaya çıkan) olarak etkilenebilir. Bu yetersizlikler belirli bir tıbbi nedene dayalı olabileceği gibi belirli bir nedene bağlı olmayabilir ve/veya çeşitli özür gruplarına ikincil olarak eşlik edebilir. Dil ve konuşma güçlükleri ana hatlarıyla beş alt grupta modüler olarak toplanmıştır:

1. **Sesletim (Artikülasyon) ve Ses Bilgisi (Fonoloji) Bozuklukları:** Konuşma seslerinin ve dile ait ses birimlerin beklenenden farklı olarak sesletimi; ve ana dilin ses sistemi ve ses birleşimlerini düzenleyen kuralları anlama ve kullanmada güçluktur. Bu bozukluklar; konuşma sesinin özelliklerinde, çarpıtılmalar; bir ses yerine başka ses kullanma, ses düşür-

me, ekleme, arka sesleri (k, g) öne getirme (t, d), ya da sürtünmeli sesleri (f, v, s, z, ş, j) durak sesi olarak çıkarma (t, d, p, b) gibi hata örüntüleri ile belirlenir. Bu durum konuşmanın anlaşılabilirliğini olumsuz yönde etkiler.

2. **Akıcı Konuşma Bozuklukları:** Konuşmada beklenenden farklı hız, ritim gözlenmesi, ses, hece, sözcük ya da sözcük öbeği tekrarları, uzatmalar veya bloklar biçiminde konuşma akışının kesintiye uğramasıdır. Bunlara aşırı gerginlik, çabalama davranışları ve ikincil davranışlar eşlik edebilir.
3. **Ses Bozuklukları:** Bireyin yaşına ve cinsiyetine uygun olmayan ses üretimi ve/veya ses kalitesinin, perde (ton), şiddet, rezonans, ve/veya süre gibi özelliklerinde ortaya çıkan bozukluklardır.
4. **Gelişimsel Dil Bozuklukları:** Konuşma, yazı ve/veya diğer sembol sistemlerinin alıcı (algılanması-anlaşılması) ve/veya ifade edici (kullanılması) boyutlarında dilin biçim bilgisi (morfoloji), söz dizimi (sentaks), anlam bilgisi (semantik), edim bilgisi/kullanım bilgisi (pragmatik) alt sistemlerini kapsayan bozukluklardır. Bu bozukluklar doğuştan veya bebeklik/çocukluk çağında ortaya çıkan gelişimsel nitelik taşırlar.
5. **Edinilmiş Dil Bozuklukları:** Bu bozukluklar dil kazanıldıktan sonra çoğunlukla ergenlik döneminde ya da yetişkin yaşlarda herhangi bir nedenle dil ve konuşmanın kaybı biçiminde görülür. Bu bağlamda konuşma, yazı ve/veya diğer sembol sistemlerinin alıcı (algılanması-anlaşılması) ve/veya ifade edici (kullanılması) boyutlarında dilin biçim bilgisi (morfoloji), söz dizimi (sentaks), anlam bilgisi (semantik), edim bilgisi/kullanım bilgisi (pragmatik) alt sistemlerini kapsayan bozukluklardır.

Neler yapabiliriz?

- Dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar ve yetişkinleri bireysel veya grup seçenekleri bulunan, dil ve konuşma bozuklukları eğitimi almış uzmanlar tarafından yapılan konuşma terapilerine yönlendirin. Pek çok dil ve konuşma bozukluğu terapisi uzmanlık gerektirir.
- Dil ve konuşma terapistlerinin önerdiği egzersizleri, öğrencinin ailesi ile işbirliği içinde olarak okulda da uygulanmasını sağlayın.
- Ciddi ses bozukluğu yaşadığını düşündüğünüz öğrencilerinizi öncelikle doktora yönlendirin.
- Kullandığınız dil ve konuşma biçinizle öğrencinize doğru model olun.
- Dil ve konuşma bozukluğu yaşayan öğrencinizin konuşmasını bölmeyin ya da sürekli olarak düzeltmeyin.
- Öğrencinizin yaptığı ses hatalarını alay konusu yapmayın, akranlarının alay

etmesine izin vermeyin. Ses hatalarını sevimli bularak pekiştirici şekilde davranmayın.

- Bu öğrencilerin BEP'lerinde öğrencilerin performansına dayalı olarak dil becerileri ile ilgili olarak, isteklerini uygun biçimde ifade edebilme (konuşma, jest ya da resimlerle), söylenilenleri anlama, konuşma içinde uygun sözcükleri hatırlama ve kullanma, gerektiği kadar okuma ve yazma gibi amaçlara yer verin.
- Bellekle ilgili dil ve konuşma sorunları yaşayan öğrencileriniz için "insan isimlerini hatırlama (eşinin ismi, anne-babasının ismi, ünlülerin ismi gibi), sık kullanılan nesnelerin isimlerini hatırlama (bardak, yatak, telefon, para gibi), olayların sıralamasını hatırlama (önce kalktım, sonra yüzümü yıkadım, sonra kahvaltı ettim gibi), genel bilgileri hatırlama (Türkiyenin başkenti neresidir, Cumhurbaşkanı kimdir, 23 Nisan ne bayramıdır gibi), kişisel bilgileri hatırlama (adres, telefon, meslek gibi)" çalışmaları yapın.

Özel gereksinimi ve/veya engeli olan öğrencilerle neler yapılabileceğine ilişkin önerilerin bir bölümü tüm engel gruplarında yer alan öğrenciler için kullanılabildiği gibi ihtiyaç duyulduğunda normal gelişim gösteren öğrenciler için de kullanılabilir.

*** Bu bölüm, ÖZEGEP kapsamında hazırlanan Mesleki Teknik Eğitimde Bütünleştirme Uygulamaları Öğretmen Kılavuzu Taslağı ve MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Destek Eğitim Programları doğrultusunda hazırlanmıştır. İlgili diğer kaynakçayı kılavuz setinin son kitapçığında bulabilirsiniz.

özel
eğitimin
güçlendirilmesi
projesi

"birlikte başarırız"

"BİRLİKTE BAŞARIRIZ"

BÜTÜNLEŞTİRME
KAPSAMINDA
EĞİTİM
UYGULAMALARI
ÖĞRETMEN
KILAVUZ KİTABI

4